

BØRNERÅDETS **BØRNE- OG UNGEPANEL**

Panelrapport nr. 1 / juni 2011

Familieformer og skilsmisse

– der er ikke noget bedre end at have den hele og rigtige familie

ALLE BØRN HAR RETTIGHEDER

BØRNERÅDETS
**BØRNE- OG
UNGEPANEL**

Familieformer og skilsmisse

– der er ikke noget bedre end at have den hele og rigtige familie

BØRNE- OG UNGEPANEL

Familieformer og skilsmisse

Redaktion

Professor Hanne Warming,
Institut for Samfund & Globalisering,
RUC & medlem af Børnerådet

Tekst og analyse

Trine Krab Nyby,
Børnerådets sekretariat

Kvalitative interviews

Trine Krab Nyby og Stine Lindberg,
Børnerådets sekretariat

Udgiver

Børnerådet
Vesterbrogade 35 A
1620 København V
Tlf. 33 78 33 00

Grafisk design

Oktan, Peter Waldorph

Tryk

Socialministeriet og
Rosendahls Schultz Grafisk

ISBN: 87-90946-56-1

1. oplag juni 2011
400 eksemplarer

Rapporten kan downloades
eller bestilles via www.brd.dk.
Rapporten er gratis. Dog betales
ved forsendelse et ekspeditions-
gebyr på 25 kr. og porto, hvis
forsendelsen overstiger 16,50 kr.

Indhold

Forord / 5

Sammenfatning / 7

Introduktion til undersøgelsen / 11

Familieliv / 13

Familiens mange former / 15

En 'rigtig' familie / 21

En anderledes familie / 25

Forestillinger om skilsmisse / 29

Skilsmissemilemmaer / 35

Børn i skilsmissec familier / 41

Afrunding / 47

Metodeappendiks / 49

Forord

Med denne rapport sætter Børnerådet fokus på børns perspektiver på familielivet i alle dets former, herunder også i forbindelse med skilsmisse. Undersøgelsen indgår som en del af Familiestyrelsens evaluering af forældreansvarsloven, der trådte i kraft i 2007. Jeg er glad for, at Børnerådet har fået mulighed for at give børnene en stemme i debatten om den omstridte lov.

Undersøgelsen bidrager med en række væsentlige indsigter. Det står således klart, at børnene har et stort ønske om at blive taget med på råd, når der bliver truffet beslutninger i forbindelse med skilsmisserne. Børnene vil høres, og de ønsker, at deres synspunkter skal vægtes i en skilsmissesag. Men alt for mange af skilsmissebørnene – op mod hver femte – oplever, at de slet ikke er blevet hørt, eller at deres meninger ikke er blevet taget alvorligt under skilsmissen.

Vi skal altså gøre os umage for at få børnene mere – ikke mindre – med ind i beslutningerne, men med respekt for den sårbare situation, de ofte befinder sig i.

Undersøgelsen fortæller også, at forældrenes indbyrdes forhold er altafgørende for, hvordan man trives som barn. Det er de voksnes skænderier, der står som det værste for skilsmissebørnene. Og her har rigtig mange danske skilsmisseforældre brug for en alvorlig opsang. Mere end hvert sjette skilsmissebarn fortæller nemlig, at deres forældre er uvenner. Og mere end hver 10. kunne hverken tale med deres mor eller far om deres egen situation under skilsmissen. Disse børn har brug for hjælp, når nu forældrene ikke kan støtte dem.

Jeg håber, at forældre vil blive bedre til at forstå, hvor stor en omvæltning, en skilsmisse kan være for de involverede børn. Vores undersøgelse viser, at en betydelig gruppe børn vil have gavn af mere omsorgsfulde skilsmisseforældre – fx i forhold til børnenes fremtidige bopæl. Det betyder umådeligt meget for børn at kunne bevare tilknytningen til skole og venner. Det er en alvorlig bekymring hos to ud af tre børn, der indgår i undersøgelsen.

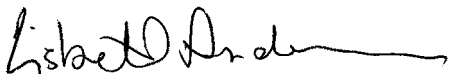
Også når det gælder stedforældre og -søskende er der mange børn, der kunne have bedre oplevelser af tingenes nye tilstand. En tredjedel af de børn, der bor med stedforældre, er kun 'nogle gange' glade for de nye familiemedlemmer. Og op mod 8 pct. af børnene fortæller os, at de aldrig er glade for deres stedforældre. Det vidner om børn i nogle meget svære situationer, som forældrene ikke har formået at tage ansvar for.

Et andet centralt resultat af undersøgelsen handler om børnenes familieideal. Kernefamilien er børnenes klare billede af en rigtig familie. Det viser os, at vi alle må arbejde på at udvide og nuancere børns forståelse og respekt for de mange former, samlivet kan have. Jeg tror, at dette arbejde i høj grad starter hos os selv – vi kan ikke forlange, at vores børn er mindre fordømmende, eller mere anerkendende, end vi selv er.

En stor tak til alle de børn, der har bidraget til undersøgelsen og delt deres oplevelser, meninger og erfaringer med os. Og til deres lærere for det gode samarbejde. Vi har nu fulgt børnene gennem 4. og 5. klasse, og vi glæder os til at lære dem endnu bedre at kende ved at følge dem i 6. klasse også.

Tak også til den følgegruppe af eksperter, der tidligt i forløbet bidrog med gode råd og input: Rådgivningschef Bente Boserup, Børns Vilkår, psykolog Renée Helmig Toft Simonsen, lektor Allan Westerling, RUC, seniorforsker Mai Heide Ottosen, SFI, kontorchef Malene Vestergaard, Familiestyrelsen, souschef Henriette Braad Olesen, Familiestyrelsen, børnesagkyndig rådgiver Ingrid Bové Jakobsen, Statsforvaltningen samt forfatter og debattør Tine Bryld.

Endelig vil jeg sige tak til Familiestyrelsen, der har udvist stor forståelse for at få børns oplevelser belyst som led i evalueringen af forældreansvarsloven.

Lisbeth Zornig Andersen
Børnerådets formand

Sammenfatning

Denne rapport bygger på en spørgeskemaundersøgelse i Børnerådets Børne- og Ungepanel, som på tidspunktet for undersøgelsen, oktober 2010, bestod af 1873 børn i 91 femteklasser i hele landet. 1324 børn fra 69 skoler besvarede spørgeskemaet, hvilket giver en tilfredsstillende svarprocent på 71. Spørgeskemaet handlede om børnenes oplevelser og forståelse af forskellige familieformer og deres syn på skilsmisse. 372 af børnene lever selv i skilsmissec familier og har besvaret spørgsmål om deres oplevelser under og efter skilsmissen.

Spørgeskemaundersøgelsens resultater er suppleret og uddybet via interview med 11 elever fra 5. klasse på to forskellige skoler.

Familieliv

Familien er meget betydningsfuld for samtlige børn i 5. klasse, og når de fortæller om det bedste ved deres familier, er tid, samvær, kærlighed, omsorg og humor de forhold, der oftest går igen. Mange af børnene kunne slet ikke tænke sig at ændre noget ved deres familie, mens en del børn bl.a. har ønsker om bedre økonomi, forældre, der arbejder og stresser mindre, mere tid og flere aktiviteter med forældrene samt flere eller bedre søskenderelationer. Forældre med gode indbyrdes relationer og familier, der ikke er skilt eller adskiller sig fra andre familier, er dog det, der fylder mest i børnenes svar på, hvad de gerne ville ændre i familien, hvis de kunne.

Familieformer og familiære relationer

Syv ud af 10 børn i 5. klasse bor i kernefamilier, og 28 pct. af børnene har forældre, der er skilt. Hver fjerde af alle børnene bor skiftevis med deres mor og far og har dermed to hjem. Mere end hvert sjette bor med en eller to stedforældre.

Hver fjerde af børnene er enige i, at en stedforælder kan være lige så vigtig i et barns liv som en biologisk forælder, mens næsten halvdelen af børnene kun er lidt enige. Dette peger i retning af, at det er muligt for en stedforælder at spille en essentiel rolle i et barns liv, og at det ikke er utænkeligt for et barn at få en ny betydningsfuld forælder.

Dog ser vi også, at mere end hver fjerde af de børn, der selv har stedforældre, er uenige og dermed på baggrund af *egen erfaring* giver udtryk for, at en stedforælder ikke kan have samme betydning som den biologiske forælder. Børnene vurderer i tråd hermed deres biologiske forældre markant mere positivt end deres stedforældre. En anelig andel af børnene, hhv. fire og otte pct., er aldrig glade for deres stedfar eller stedmor.

82 pct. af børnene har helsøskende, 23 pct. har halvsøskende og 13 pct. har papsøskende, mens kun 6 pct. af børnene slet ingen søskende har. Ca. hvert sjette barn har to forskellige

typer af søskende, og ganske få (3 pct.) har alle tre søskendetyper. Halvdelen af børnene mener, man kan være lige så tæt med halv- og papsøskende, som man kan med helsøskende.

73 pct. af børnene er for det meste glade for deres hel- og halvsøskende, mens andelen er mindre (59 pct.), når vi spørger til papsøskende. Det er med andre ord sværere for børnene at have en positiv relation til deres papsøskende end til hel- og halvsøskende. De interviewede børns bud på dette er, at man ikke kender hinanden særlig godt, måske ikke har samme interesser, ikke ligner hinanden og ikke har de samme forældre.

En rigtig familie

Vi har spurgt børnene om deres forståelse af 'en familie', og overraskende mange børn (51-69 pct.) anerkender ikke en række af de listede familieformer. Dette gælder bl.a. sammenbragte familier, familier med kun én voksen, storfamilier og homoseksuelle par med børn. Dette er overraskende i lyset af, hvor udbredte nogle af disse familietyper er, men må også ses i lyset af, at kernefamilien endnu er den familietype, som børn i dag typisk præsenteres for som normalen, hvad enten det er gennem reklamer, bøger eller andre medier.

77 pct. af børnene er enige i, at det er bedst for børn at vokse op med begge sine forældre, og yderligere 18 pct. er delvist enige heri. 16 pct. af børnene er enige i, at det faktisk kan være godt for børn at have to hjem, mens mere end halvdelen modsat er direkte uenige heri.

For børnene står kernefamilien ubetinget som billede på en rigtig familie. Dog tyder det på, at dette ikke nødvendigvis hænger sammen med oplevelsen af det gode familieliv men lige såvel fortæller noget om børnenes normalitetsforståelse og oplevelser af familien *i forhold til* andre familier. På spørgsmålet om, hvad der er vigtigt for at have en *god* familie, fortæller børnene nemlig om de værdier og aktiviteter, man er fælles om i familien; gode oplevelser, kærlighed, humor, omsorg osv. Ligesom 66 pct. af børnene erklærer sig enige i, at det ikke gør så meget, hvordan familien er sammensat, hvis bare man er glade sammen.

Halvdelen af børnene i undersøgelsen oplever deres familie som anderledes. Dette gælder i særlig grad børn, der bor i andre familieformer end kernefamilien, børn, der vurderer familiens økonomi som særlig god eller særlig dårlig, samt børn med anden etnisk baggrund end dansk. Vi har bedt børnene begrunde, *hvorfor* de oplever deres familie som anderledes, og skilsmisser samt familieformer, der adskiller sig fra kernefamilien, fylder meget i børnenes beskrivelser. Etnicitet, religion og økonomi er ligeledes forhold, der ifølge børnene blandt andre giver anledning til at opleve sin familie som anderledes. Men børnene fortæller også om mange positive forhold, fx en særlig humor eller familiehobby, og i det hele taget er det tydeligt ud fra børnenes forklaringer, at det at være anderledes langt fra *kun* forstås som noget negativt. Det forstås af mange børn som at være unik eller noget særligt.

Forestillinger om skilsmisse

I undersøgelsen har vi bedt om børnenes bud på en skilsmisses konsekvenser og udfordringer for børn generelt. Det viser sig, at forældre, der ikke kan enes, samt risikoen for at komme til at stå mellem forældrene og nødtvungent skulle vælge parti (en loyalitetskonflikt), er noget af det, børnene forestiller sig som det sværeste ved en skilsmisse. De peger også på det, at blive adskilt fra venner og skole, og have forældre, der bor langt fra hinanden.

Når børnene derimod skal pege på eventuelle positive konsekvenser ved en skilsmisse, er dette ubetinget muligheden for at få en mere glad familie samt at slippe for forældrenes skænderier.

De børn, der selv har skilsmissee erfaringer, er mere tilbøjelige end de resterende børn til at pege på det at flytte skole, at flytte til et andet hjem, at have forældre, der bor langt fra hinanden, og ikke at have indflydelse på, hvor man vil bo, som det sværeste. Omvendt synes færre skilsmissebørn, at det sværeste er at skulle vælge, hvem af sine forældre man vil bo hos. Det tyder altså på, at forestillingen om at skulle vælge hvor man vil bo, er værre, når man ikke selv har oplevet en skilsmisse, mens *ikke at blive inddraget* i beslutningen derimod synes værre, når man har oplevet en skilsmisse.

Samtidig er børn med skilsmissee erfaring mere tilbøjelige end de resterende børn til at se positivt på en række af de mere praktiske konsekvenser af en skilsmisse, såsom at få to hjem og at fejre jul flere gange.

Analyserne viser en række forskelle på piger og drenges vurderinger af en skilsmisses konsekvenser for børn. Drengene er således mere fokuserede på de praktiske og materielle forhold, mens pigerne i højere grad peger på de mere følelsesprægede forhold. Disse noget stereotype kønsforskelle kan tænkes at afspejle forskelle i piger og drenges strategier og måder at håndtere og snakke (med hinanden og andre) om skilsmisse, hvilket kan være vigtig indsigt for voksne omkring børn i skilsmisssituationer.

Skilsmisshistorier

I undersøgelsen har vi præsenteret børnene for fire små historier om børn i forskellige skilsmisshedilemmaer, som alle er relevante i forhold til den forestående evaluering af forældreansvarsloven.

Børnenes svar på de tilhørende spørgsmål, fortæller os, at det *ud fra et børneperspektiv*:

- er godt med et tilbud om en børnesamtale, da det kan hjælpe barnet.
- er i orden, at den børnesagkyndige fortæller barnets ytringer videre til forældrene.
- er vigtigt for børn at kunne blive i deres vante omgivelser og bevare tilknytning til skole, venner mv.
- er afgørende, at børn på denne alder er med i beslutningen om, hvor de skal bo.
- er vigtigt, at barnets perspektiv vægtes i en skilsmisssag.
- er bedst, hvis beskeden om den endelige afgørelse kommer fra forældrene.
- er oplagt, hvis barnet kan bruge en lærer som samtalepartner i en skilsmisssituation.
- er en mulighed, at skilsmisse tages op i klassen som emne, når det er aktuelt for en af eleverne.

Skolen og familien

I spørgeskemaundersøgelsen har vi spurgt børnene mere ind til skolen og lærerens rolle i forbindelse med skilsmisse og familieproblemer.

Hvert 10. barn fortæller, at der slet ikke er nogen af deres lærere, de kan tale med, hvis de er kedede af noget i deres familie. Det tyder på, at en del lærere med fordel kunne tage en mere

aktiv rolle over for børn, der har det svært hjemme, fx i forbindelse med skilsmisse.

Forskellige familieformer er – lige så vel som skilsmisse – ikke ubetinget et tema, børnene ønsker at tale om i klassen. Børnenes budskab er, at skolen ikke er et sted, man har lyst til at udstille sig selv og sin familie. Men det er ikke ensbetydende med, at man ikke ønsker at tale med en lærer eller en kammerat, eller at tale om familien som emne i klassen. Men det skal være ved behov og under hensyn til dem, der aktuelt er berørt af forhold i familien.

Børn i skilsmisser

372 af børnene i undersøgelsen (28 pct.) har forældre, der er skilt.

- 83 pct. fungerer i en form for deleordning (den største andel bor mest hos moren).
- 10 pct. er slet ikke glade for deres deleordning, og halvdelen (49 pct.) er kun lidt glade for den.
- Hver 10. (af alle skilsmissebørnene) oplevede slet ikke, at de blev hørt og taget alvorligt, da forældrene blev skilt, og yderligere 12 pct. synes ikke, at de blev hørt nok.
- 12 pct. oplevede, at de hverken kunne tale med deres mor eller far, om hvordan de havde det, da forældrene blev skilt.

Langt de fleste børn fortæller, at de havde nogen at tale med, da forældrene blev skilt, og at de også i dag har nogen at tale med, om hvordan det er at være skilsmissebarn. Men der er desværre også betydelige andele af børnene, der fortæller, at de ikke havde – eller har – nogen at tale med, og det skyldes ikke, at de ikke har lyst eller behov for det:

- 16 pct. havde ikke nogen voksne at tale fortroligt med, da deres forældre blev skilt.
- 10 pct. har ikke nogen voksne, som de kan tale fortroligt med nu.
- 12 pct. havde ingen venner eller søskende, som de kunne tale med under skilsmissen.
- 11 pct. kender ikke andre børn, som de kan tale med, om hvordan det er at være skilsmissebarn.

Meget ofte er det de samme børn, der ikke har eller har haft nogen at tale med – og som også fortæller, at de ikke kunne tale med deres forældre om deres egen situation under skilsmissen.

Hovedparten af børnene vurderer selv, at deres relationer til både andre børn og voksne samt til deres forældre er uforandrede efter forældrenes skilsmisse, mens en del oplever, at især relationerne til deres forældre er blevet bedre.

Omvendt har godt hver 10. oplevet, at forholdet til deres forældre, søskende eller lærere er blevet dårligere.

Næsten halvdelen af børnene karakteriserer deres forældres forhold i dag som godt. Men der er også 9 pct. af børnene, der fortæller, at deres mor og far er uvenner og ikke taler sammen. Yderligere 8 pct. fortæller, at forældrene er uvenner, men dog godt kan tale sammen.

Samlet set er der altså tale om betydelige andele af skilsmissebørnene, der oplever forskellige alvorlige udfordringer.

Introduktion til undersøgelsen

Denne rapport bygger på en spørgeskemaundersøgelse i Børnerådets Børne- og Ungepanel, som på tidspunktet for undersøgelsen, oktober 2010, bestod af 1873 børn i 91 femteklasser i hele landet. 1324 børn fra 69 skoler besvarede spørgeskemaet, hvilket giver en svarprocent på 71. Spørgeskemaet handlede om børnenes oplevelser og forståelse af forskellige familieformer og skilsmisse. 372 af børnene lever selv i skilsmissec familier og har besvaret spørgsmål om deres oplevelser under og efter skilsmissen.

Spørgeskemaundersøgelsens resultater er suppleret og uddybet via interview med 11 elever fra 5. klasse på to forskellige skoler. Se i øvrigt metodeappendiks.

Baggrundsoplysninger fra den kvantitative undersøgelse

- Køn:** Lidt flere piger (53 pct.) end drenge (47 pct.).
- Etnicitet:** Børnenes etniske baggrund er fundet ved spørgsmål om det *mest talte sprog* i hjemmet. 90 pct. af børnene kommer fra hjem, hvor der mest tales dansk, mens 10 pct. angiver et andet sprog.
- Økonomi:** Familiens økonomiske situation er fundet ved spørgsmål om *børnenes vurdering* af familiens penge i forhold til pengene i klassekammeraternes familier¹. Lidt over halvdelen af børnene synes, deres familie har lige så mange penge som de andre børns familier, mens hhv. 9 og 8 pct. vurderer, at de har flere eller færre penge end de andre familier. En stor gruppe af børnene (27 pct.) har svaret 'ved ikke'.

Den kvalitative undersøgelse

- Skole 1** Fokusgruppeinterview med Magnus og Frederik²
Fokusgruppeinterview med Maria og Laura
Fokusgruppeinterview med Mikkel og Anders
- Skole 2** Fokusgruppeinterview med Adem og Hassan
Fokusgruppeinterview med Freja, Simone og Louise

1 Hvis du tænker på pengene hjemme hos dig, synes du så, I har I) flere end de fleste andre i klassen II), lige så mange som de fleste andre i klassen, III) færre end de fleste andre i klassen, IV) ved ikke.

2 De interviewede børn optræder i rapporten med fiktive navne.

De to skoler er meget forskellige. Skole 1 har fortrinsvis børn fra socioøkonomisk ressourcestærke familier og meget få børn med anden etnisk baggrund end dansk. Skole 2 har færre børn fra socioøkonomisk ressourcestærke familier og mange børn med anden etnisk baggrund end dansk.

Familieliv

Fra tidligere undersøgelser i Børne- og Ungepanelet ved vi, at familien spiller en meget stor rolle og er en vigtig base i livet for børn i aldersgruppen. Vi ved også, at familien udgør en afgørende del af børnenes sociale identitet³. Dette billede bekræftes i denne undersøgelse, hvor stort set alle børnene fortæller, at familien er meget betydningsfuld for dem⁴, og at forældrenes meninger om så afgørende ting, som hvad man skal gå til i fritiden, hvilken slags tøj man skal købe, og hvem man skal invitere med til sin fødselsdag, betyder mere end vennernes meninger om det samme⁵.

Når vi beder børnene fortælle om det *bedste* ved deres familie, er tid, samvær, kærlighed, omsorg og humor nogle af de forhold, der oftest går igen. Børnene svarer fx:

At vi er meget sammen, det betyder meget.

Jeg synes, det bedste ved min familie er, at vi er gode til at samarbejde, og at vi alle er glade for hinanden. Jeg elsker min familie meget højt, og jeg ved, at vi kan klare alt sammen.

De holder af mig og passer på mig og støtter mig i, hvad jeg gør.

De er søde, og de hjælper mig, hvis jeg har problemer.

At de altid hjælper en, når man har slået sig. Og at de altid siger godnat til én. De vil altid gøre noget for én.

At jeg kan få nogle gode grin med dem.

Vi har også spurgt børnene, hvad de kunne tænke sig at *ændre* ved deres familie, hvis de kunne. Ganske glædeligt fortæller rigtig mange af børnene, at de slet ikke har lyst til at ændre noget ved deres familie, at den er præcis, som den skal være, og ikke kunne være bedre. De skriver fx:

Ikke noget, jeg synes, at vi har det mega godt.

Ikke noget, mit liv er perfekt.

Jeg ville ikke ændre noget, for jeg elsker det, jeg har.

Men hovedparten af børnene nævner dog forskellige ting, de ville ændre, hvis de kunne.

På ønskelisten hos en hel del børn står bl.a. (prioriteret efter emnernes hyppighed i besvarelsene):

3 Se fx *Portræt af 4. klasse 2010*. En undersøgelse i Børnerådets Børne- og Ungepanel.

4 Kun 1 pct. fortæller, at deres familie ikke betyder så meget for dem.

5 Mellem 38 og 41 pct. fortæller, at forældrenes meninger betyder mest, og mellem 6 og 12 pct. fortæller, at deres venners mening betyder mest.

- Bedre økonomi til familien
- Forældre, der arbejder mindre og ikke er stressede
- Mere tid og flere aktiviteter med forældre
- Flere, andre eller sødere søskende
- Mere medbestemmelse – i forhold til venner, fritid osv.
- Mere sundhed – fx sund livsstil og en familie uden sygdom og misbrug.

Eksempelvis skriver børnene:

*At mine forældre ikke er så lang tid på arbejde.
At vi skulle lidt mindre, når vi endelig havde fri og bare kunne hygge.*

*Min mor har en kronisk sygdom, så hvis jeg skulle ændre noget, var det, at hun ikke er syg.
At min mor og søster ikke skændes, når jeg er der. At de stoppede med at ryge, og min bror
stoppede med at ryge hash, og min mor ikke blev så sur hele tiden, og vi havde lidt flere penge.
At min far ikke drikker mere.*

Glade forældre – et udbredt ønske

Noget af det, der fylder aller mest i børnenes beskrivelser af, hvad de gerne vil ændre i familien, omhandler imidlertid forældrenes indbyrdes relationer. Mange børn fortæller, at de ville ønske, deres forældre ikke skændtes så meget, at de kunne finde ud af at tale sammen, ikke var uvenner eller råbte af hinanden. Og endnu flere børn udtrykker ønsker om, at deres forældre ikke var blevet skilt, at de blev kærester, og at de flyttede sammen igen. En del efterspørger en helt 'almindelig' familie, hvor mor og far er sammen, og alle bor samme sted. Børnene skriver fx:

*At min mor og far ikke var skilt.
At min far og mor stadig elskede hinanden, og de begge to havde lidt flere penge.
At det hele var lige som før, og at min far og min mor elskede hinanden.
At min far og mor ikke var skilt, og jeg ikke havde papsøskende.
At mine forældre var kærester, og at min mor ikke rejste så meget.
At måske min mor og far var sammen, men at jeg stadig havde min papmor og papfar, elsker nemlig dem lige så højt som min far og mor.
At jeg havde en far, og at min familie var mere normal.
At min mor og far ikke boede så langt fra hinanden.
At min far og mor kunne enes, og at min mor ville acceptere min mening om, at jeg vil bo hos far.*

Enkelte børn fortæller, at de ville ønske, deres forældre ville lade sig skille, mens et barn selv virker overrasket over *ikke* at ønske forældrenes skilsmisse omgjort:

*At min mor og far bliver skilt, eller min far ikke drikker mere
Det ved jeg ikke, men det er faktisk dejligt, at de er skilt*

I de følgende afsnit ser vi nærmere på forskellige familieformer og -relationer, samt hvad børnene forstår ved en almindelig eller 'rigtig' familie.

Familiens mange former

Familiebegrebet har udviklet sig meget de sidste tre-fire årtier, og kernefamilien med en mor, en far og et eller flere fælles børn er ikke længere den eneste udbredte familieform. Eksempelvis opererer Danmarks Statistik med hele 37 forskellige familietyper som alternativ til kernefamilien⁶.

I dette afsnit ser vi nærmere på børnenes familierelationer samt på deres syn på en række familietyper.

Forældre og stedforældre

70 pct. af børnene bor i kernefamilier. De 30 pct., der bor i andre familieformer, hvoraf stort set alle har forældre, der er skilt (28 pct.), fordeler sig med 6 pct., der kun bor hos den ene forælder og 24 pct., der bor skiftevis hos begge forældre.

TABEL 1: FORÆLDRE, BØRNENE BOR SAMMEN MED

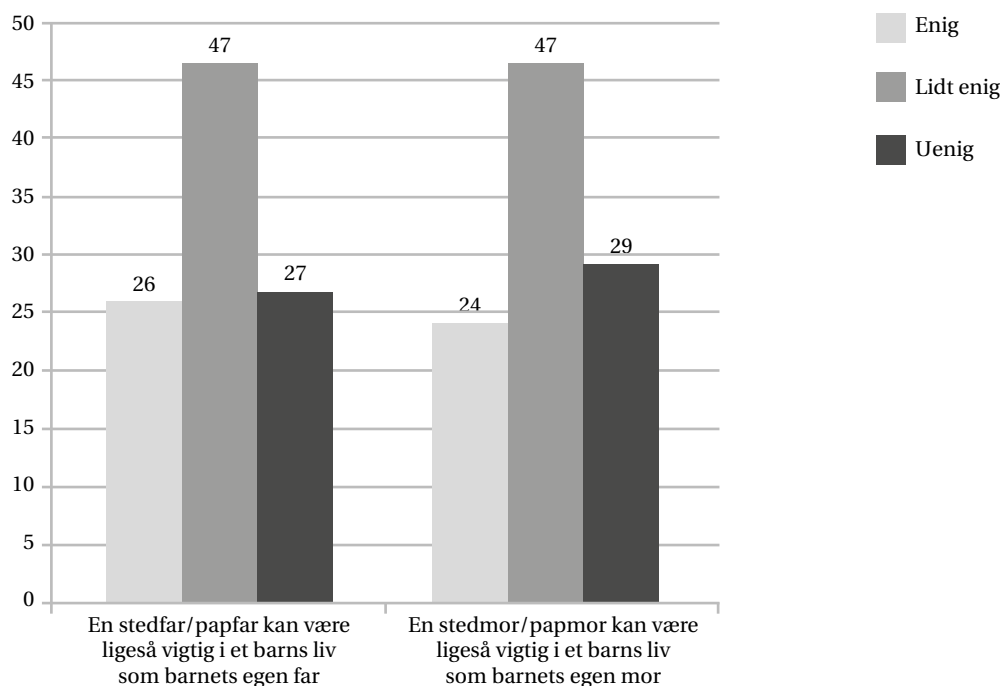
Kernefamilie	70 %
Bor mest med moren	15 %
Bor skiftevis lige meget med begge forældre	7 %
Bor kun med moren	5 %
Bor mest med faren	2 %
Bor kun med faren	1 %

60 pct. af de børn, der bor i andre familieformer end kernefamilien, bor også sammen med stedforældre/forældres kærester. 15 pct. bor skiftevis både med en stedmor og en stedfar. Samlet set er det mere end hvert sjette barn i 5. klasse, der bor med en eller to stedforældre.

For at finde ud af, hvordan børnene oplever den rolle, stedforældre kan spille i et barns liv, har vi spurgt børnene, hvorvidt stedforældre kan være lige så vigtige for et barn som barnets biologiske forældre. Svarene er illustreret i figur 1.

6 Nyt fra Danmarks Statistik. Nr. 65, 8. april 2011. *Børnefamilier 1. januar 2011*

FIGUR 1: BØRNEENS VURDERING AF STEDFORÆLDRES ROLLE

Som det ses, mener ca. hver fjerde, at en stedforælder kan indtage en lige så central position i et barns liv som en biologisk forælder, mens næsten halvdelen af børnene giver udtryk for, at det måske er muligt (er lidt enige). I disse børns øjne er det altså ikke umuligt for et barn at få en ny betydningsfuld forælder og dermed for en voksen at indtage en forældrerolle for et ikke-biologisk barn.

Det er imidlertid sådan, at de børn, der selv bor med stedforældre, ikke adskiller sig fra børn uden stedforældre på dette punkt. De er altså hverken mere eller mere uenige med de andre børn, uagtet at de selv har erfaringer med stedforældre. Hhv. 28 og 32 pct. af disse børn er direkte uenige i, at en stedfar og en stedmor kan være lige så vigtig i et barns liv, hvilket må siges at være rigtig mange. Børnene fortæller på baggrund af *egne erfaringer*, at det ikke lader sig gøre for en ny forælder at erstatte eller være lige så betydningsfuld som en biologisk forælder, mens en endnu større gruppe fortæller, at det kun måske eller delvist lader sig gøre (er lidt enige).

De børn, der selv har stedforældre, har vi spurgt, hvorvidt de er glade for disse. Til sammenligning har vi stillet samme spørgsmål om børnenes biologiske mor og far. Nedenstående tabel viser deres svar.

TABEL 2: ER DU GLAD FOR:

	Ja, for det meste	Ja, nogle gange	Nej, aldrig	Antal besvarelser (100%)
Din fars kæreste/kone?	57 %	35 %	8 %	167
Din mors kæreste/mand?	63 %	33 %	4 %	175
Din far	90 %	7 %	3 %	218
Din mor	97 %	3 %	-	223

Som det fremgår, er børnene ikke nær så positive i deres vurdering af stedforældrene som af deres biologiske forældre. Det er en anelig andel (ca. hver tredje), der kun nogle gange er glade for deres stedforældre, mens hhv. fire og otte pct. af børnene ligefrem *aldrig* er glade for deres mors eller fars kærester.

I de kvalitative interviews har vi spurgt børnene, hvorfor det mon forholder sig således, at mange børn har det bedre med biologiske forældre end med stedforældre. Vi bad dem forklare, hvad der evt. kan være svært i relationen til stedforældre. Hassan fortæller:

Stedforældre kan ikke være lige så vigtige i ens liv. Fordi det er jo en helt ny person. Man har jo kendt sin mor altid, og så får man en ny mor. Altså, man hænger jo stadig fast i ens gamle mor. Man kan godt have det godt med personen, men man ved godt, at det ikke er ens mor.

Freja fortæller ligeledes om det helt særlige bånd til biologiske forældre:

Ens forældre er jo ens rigtige. Man har sådan et specielt forhold til dem, man kan bare ikke lade være med at elske dem. Det er jo ens forældre, der har født en.

De tre piger fra skole 2 er enige om, at man ikke kan være lige så åben og på samme måde være sig selv over for en stedfar, som man kan over for ens egen far. Maria har også følt sig usikker i forhold til sin stedfar, men hun fortæller, at det ændrede sig med tiden:

Jeg var ligesom meget bange for – ligesom hvis det var en venindes far – bange for, at han blev sur på mig og sådan. Jeg var sådan lidt bange for ham. Man skulle lige lære ham at kende ordentligt. Nu er han lige som min far.

En relation til en stedforælder er altså noget, der skal opbygges over tid, og kan med tiden blive en naturlig forælder-barn-relation. Men der kan også være andre essentielle ting på spil i starten, hvilket kommer frem i interviewene med Magnus og Laura, som begge har stedforældre:

Magnus: *Jeg har det helt fint med min fars kæreste, men jeg ville selvfølgelig helst have, at hun bare skred.*

Interviewer: *Hvorfor?*

Magnus: *Jeg kan ikke lide hende. Jeg tænker, at alle må da have det sådan, at det nok ikke lige er det fedeste, hvis man kan lide sin mor og lide sin far, og så ens far lige pludselig får én, som han bedre kan lide end ens mor.*

Dette viser meget tydeligt, hvordan det for et barn kan opleves som helt forkert at få en relation til en stedforælder, og omvendt hvorfor det kan være utroligt svært for stedforældre at få en rolle i et stedbarns liv. I barnets øjne overtager en stedforælder pladsen fra den, der i virkeligheden skulle have den, og er den, der står i vejen for, at forældrene kan finde sammen igen. Magnus' forklaring er et meget typisk eksempel på skilsmissebørns oplevelser af at stå mellem på den ene side drømmen og håbet om den 'rigtige' familie og på den anden side muligheden for at skabe en ny familierelation.

I interviewet med Laura fortæller hun om en anden også meget typisk problematik, nemlig oplevelsen af at en stedforælder bryder ind i ens liv og tager noget fra én:

Jeg tror meget, det er sådan tanken om, at det er morens nye kæreste, og om han skal tage over og altså bestemme. Og få hende, sådan at man ikke har hende så meget mere. Det har ikke så meget med ham at gøre.

Hvis man som skilsmissebarn har været vant til at have en forælder for sig selv og har været meget sammen, kan det at få en ny voksen ind i familien opleves som at skulle give afkald.

Børnenes egne bud på, hvorfor det kan være svært at få en ny voksen ind i familien, er altså bl.a., at man pr. definition vil være fremmed over for hinanden i starten, at man kan føle sig tilsidesat, blive jalousi og opleve, at man skal kæmpe om opmærksomheden fra den biologiske forælder eller måske ligefrem give afkald. Ligesom man kan føle, at et nyt kærlighedsforhold grundlæggende er forkert i forhold til den anden biologiske forælder.

Endelig fortæller Magnus også, hvor svært det kan være at snakke med forældrene om de 'nye' familiemedlemmer, bl.a. fordi man kan være bange for at skuffe dem:

Der er nogle ting, som jeg helst ikke vil snakke med min mor og far om. Jeg vil fx ikke snakke med min far om hans nye kæreste. Fordi jeg vil nødig sige, at jeg ikke kan lide hende, for så bliver han sikkert bare skuffet eller ærgerlig eller ked af det. Jeg snakker ikke så meget med min far om hende, men nogle gange så spørger han mig selvfølgelig, hvad jeg synes, og så plejer jeg bare at svare det der 'fint, ja det var meget hyggeligt' eller sådan.

Søskende

94 pct. af børnene har søskende, men da søskende dækker over flere forskellige typer af relationer – hel-, halv- og papsøskende – har vi spurgt nærmere ind til, hvilke søskendetyper børnene i spørgeskemaundersøgelsen har. Det viser sig, at 82 pct. af børnene har helsøskende, 23 pct. har halvsøskende, mens 13 pct. har papsøskende⁷. Ca. hver sjette (17 pct.) har to forskellige typer af søskende, mens kun 3 pct. af børnene har alle tre søskendetyper.

⁷ Forklaret som 'søskende, der hverken har samme far eller samme mor som dig'

Halvdelen af børnene i spørgeskemaundersøgelsen mener, at man kan være lige så tæt med/have det lige så godt med papsøskende og halvsøskende, som man kan med helsøskende⁸.

Markant flere af de børn, der selv har halvsøskende (71 pct.), og flere af dem, der ikke selv har helsøskende (62 pct.), er helt enige i, at papsøskende og halvsøskende kan indtage samme rolle som helsøskende.

Vi har spurgt børnene, om de er glade for deres søskende, og deres svar fremgår af nedenstående tabel 3.

TABEL 3: ER DU GLAD FOR:

	Ja, for det meste	Ja, nogle gange	Nej, aldrig	Antal besvarelser (100%)
Dine helsøskende?	73 %	26 %	1 %	1093
Dine halvsøskende?	73 %	25 %	2 %	347
Dine papsøskende?	59 %	36 %	5 %	198

Som det fremgår, er papsøskende (eller 'bonussøskende' som en del af de interviewede børn også kalder dem) tilsyneladende sværere for børnene at have en relation til end hel- og halvsøskende. I interviewene fortæller børnene, at det kan hænge sammen med, at man ikke er helt så tætte, ikke kender dem nær så godt, ikke har ('er lavet af') de samme forældre, måske ikke har de samme interesser og ikke ligner hinanden. Eller som Freja forklarer det:

Fordi de ikke er rigtigt i familie med én.

Som det fremgår, er der meget store variationer i den måde, børnenes familier er sammensat på. Og det er langt fra ualmindeligt, at børn har flere og forskelligartede forælder- og søskenderelationer.

I det følgende afsnit ser vi nærmere på, hvad børn i 5. klasse forstår ved en 'rigtig' familie.

⁸ Spørgsmålet er formuleret som et udsagn, som 51 pct. er enige i, 36 pct. er lidt enige i, og 13 pct. er uenige i.

En 'rigtig' familie

Om end kernefamilien er den mest udbredte familieform, er der mange af børnene i 5. klasse, der bor på andre måder. I dette afsnit ser vi nærmere på, hvordan børnene forstår og vurderer forskellige familieformer.

For at få et indtryk af, hvor åbne børn i aldersgruppen er for forskellige familieformer, og dermed hvad der i deres øjne kan forstås som en 'rigtig' familie, har vi opstillet en række familietyper og spurgt børnene, hvorvidt de synes, man kan bruge betegnelsen 'en familie' om dem. Nedenfor ses deres svar⁹.

TABEL 4: HVAD SYNES DU, MAN KAN KALDE 'EN FAMILIE'?

	Det kan man kalde 'en familie'	Det kan man ikke kalde 'en familie'
Storfamilier	76 %	24 %
Én voksen med børn	49 %	51 %
Sammenbragte familier m. stedsøskende	48 %	52 %
Par uden børn	37 %	63 %
Bofællesskab/kollektiv	35 %	65 %
Homoseksuelle par m. børn	31 %	69 %

Børnenes svar på disse spørgsmål er ganske overraskende. Som det fremgår, er der – ud over storfamilien – ikke rigtig nogen af de opstillede familieformer, som hovedparten af børnene anerkender. Dette er overraskende, idet mange af disse familieformer som allerede nævnt er ganske udbredte, særligt sammenbragte familier og familier med kun én voksen. På den anden side kan man indvende, at om end andre familieformer end kernefamilien er udbredte, er det denne familieform, børnene typisk præsenteres for, og som der refereres til – i medierne, skolen, litteraturen osv. Og ikke mindst er det kernefamilien, som hovedparten af børnene selv bor i.

I interviewene har vi bedt børnene forklare, hvorfor de tror, at så mange børn ikke betragter konstellationen 'én forælder med et eller flere børn' som en egentlig familie. Magnus fortæller:

⁹ De forskellige familieformer blev beskrevet mere uddybende for børnene i spørgeskemaet.

Jeg tror, at en rigtig familie, det skal være sådan en samlet én, der passer på hinanden og bor det samme sted og har det godt med hinanden. Altså, jeg vil ikke sige, at en familie er en mor og en lillebror og en storebror, der bor sammen. Det ville jeg ikke rigtig mene, var en familie. Det passer ikke sammen. Der mangler ligesom noget, der mangler en far også. Der skal være en far og en mor og børn, så er det en familie. Det skal ligesom være alt sammen, ellers så fungerer det bare ikke.

Som det fremgår, har Magnus et helt klart billede af, hvad en rigtig familie er, nemlig mor, far og børn i samme hjem. Og han er langt fra ene om denne forståelse. Mange af de andre interviewede børn refererer til samme familieforståelse:

Interviewer: *Hvad er en rigtig familie?*

Louise: *De kan godt skændes, men holder stadig sammen. Familier kan også godt skilles, men så er det så ikke en rigtig familie, synes jeg ikke. Jeg tænker far, mor og børn, der holder sammen og elsker hinanden.*

Freja: *Jeg synes, en rigtig familie er én med to forældre, der bor sammen. Man skal have et godt familiesammenhold, og så skal man selvfølgelig have nogle børn. Og måske også et kæledyr.*

Hassan: *Mor og far og børn. Altså, det går jo ikke, at de er skilt.*

Interviewer: *Hvorfor?*

Hassan: *Fordi man tænker jo, at hvis de elsker hinanden, så får man en bedre familie. Så har man faktisk lyst til at være i den familie. Hvis man faktisk elsker hinanden, så har man lyst til at være der. Hvis de bare skændes hele tiden, så har man bare lyst til at gå væk og lukke døren til sit værelse.*

77 pct. af børnene mener, at det er bedst for børn at vokse op med begge sine forældre sammen¹⁰. Kun 16 pct. af børnene mener, at det kan være godt for børn at have to hjem. 52 pct. mener modsat ikke, det kan være godt for børn at have to hjem¹¹.

Som det ses af tabel 4, er også homoseksuelle par med børn en konstellation, som mange børn har svært ved at godkende i kategorien 'en familie'. Det har vi også snakket med de interviewede børn om:

Louise: *Det synes jeg ikke, er en rigtig familie. Jo, det kan godt være, det kommer an på, hvordan man har det med familie. Men jeg synes det ikke.*

Simone: *Det kan man godt kalde det, men det vil måske være lidt mærkeligt for barnet at vokse op med to mødre og ikke en far og en mor.*

Freja: *En lille smule kan man godt sige, det er en rigtig familie.*

Louise: *En lille smule, jeg synes bare familien virker som sådan med far, mor og børn, det kan også være adopterede børn. Når to personer godt kan lide hinanden, og der er nogen børn...*

Freja: *Så skal de have lov til at være familie, hvis de godt kan lide hinanden.*

¹⁰ Spørgsmålet er formuleret som et udsagn, som 77 pct. er enige i, 18 pct. er lidt enige i, og 5 pct. er uenige i.

¹¹ Spørgsmålet er formuleret som et udsagn, som 16 pct. er enige i, 32 pct. er lidt enige i, og 52 pct. er uenige i.

Ligesom pigerne kommer også drengene frem til, at det egentlig er okay med denne familieform, selvom det ikke ville være helt 'almindeligt' og nok heller ikke den foretrukne familieform for dem.

Mikkel: *Jeg ville ikke have noget i mod det.*

Anders: *Men det ville nok føles lidt mere rigtigt, hvis de ikke var samme køn.*

Frederik: *Hvis min mor var lesbisk, og de fx havde adopteret mig, så ville jeg have det fint med det.*

Magnus: *Det ville jeg også, men jeg ville nok foretrække det, som det er.*

Adam oplever tydeligvis denne familieform som meget fremmed og påpeger, at det ligefrem kunne være mobbegrundlag:

Det er klamt, og man kan også blive drillet i skolen med det.

Som det fremgår, forsøger de fleste børn i interviewene faktisk at være tolerante over for denne familieform, men det fremgår også, at de har meget svært ved at forestille sig *selv* at skulle have to forældre af samme køn.

Generelt synes der altså at være en udbredt forestilling blandt børn i denne aldersgruppe om familien som en typisk kernefamilie. Det tyder endda på, at børnene har et noget stereotypt familie billede, hvor normalitetsforståelsen går i retning af det typiske reklamebillede af familien som 'hele pakken' – altså villa, vovse og Volvo.

En god familie

Når vi imidlertid spørger børnene, hvad der er det vigtigste ved en *god* familie, peger de på de værdier og aktiviteter, man som familie er fælles om: Gode oplevelser, kærlighed, humor og omsorg.

TABEL 5. HVAD, SYNES DU, ER DET VIGTIGSTE VED EN GOD FAMILIE?

At man har gode oplevelser sammen	69 %
At man holder af hinanden	68 %
At man har det godt/sjovt sammen	66 %
At man passer på hinanden	65 %
At man er sammen i hverdagen	51 %
At man bor sammen	40 %
At man er af samme blod	9 %

Procenterne summer ikke til 100, idet det var muligt at sætte flere kryds.

Dette billede underbygges af børnenes beskrivelser af det bedste ved deres egne familier, nemlig tid, samvær, kærlighed, omsorg og humor (som beskrevet i rapportens første afsnit 'Familieliv').

66 pct. af børnene mener ikke, det gør så meget, hvordan familien er sammensat, hvis bare man er glade sammen¹².

Det er interessant, at børnene i vurderingen af en god familie ikke er så optagede af biologiske bånd, og hvorvidt man bor sammen eller ej, som når det handler om en 'rigtig' eller 'normal' familie. Det tyder på, at der for børnene er forskel på, hvad der er betydningsfuldt, alt efter om de kigger på familien udefra og i forhold til andre familier, eller om de kigger indad på familielivet. Når børnene svarer på, hvad der er afgørende for en god familie, er det ud fra, hvad de selv oplever som afgørende og vigtigt for det gode familieliv – altså et kig indad i familielivet. I modsætning hertil står det billede, der tegner sig, når de svarer på spørgsmål om den almindelige eller mest 'rigtige' familie. Her svarer børnene på baggrund af, hvad de tænker om andre familier og forestillingerne om, hvordan det ser ud, når andre kigger på ens familie. Det er altså et kig på familien udadtil og dermed en vurdering i forhold til en normalitetsforståelse¹³.

Sat lidt på spidsen kan dette vidne om, at selv om børnene oplever det som rart og uproblematisk at bo i andre familieformer end kernefamilien, kan det i relation til andre – børn og familier – være svært og, som undersøgelsen også viser, give anledning til en følelse af at være anderledes.

I det følgende afsnit ser vi nærmere på børnenes forståelser og oplevelser af have en anderledes familie.

¹² Spørgsmålet er formuleret som et udsagn, som 66 pct. er enige i, 26 pct. er lidt enige i, og 8 pct. er uenige i.

¹³ Det kan naturligvis også afspejle, at børnene svarer ud fra en hyppighedsbetragtning, hvor definitionen af en rigtig familie naturligt vil være en kernefamilie, idet den er mest udbredt.

En anderledes familie

Med en udbredt forståelse af den 'normale' familie som en typisk kernefamilie er det ikke overraskende, at andre familietyper end kernefamilien kan give anledning til en oplevelse af at være anderledes.

For nogle børn kan det fx virke kompliceret og dermed anderledes at have forskellige søskendetyper. Som Freja, der har en papbror og en biologisk søster, fortæller:

Jeg synes måske, min familie er anderledes, fordi den er så rodet. Altså indviklet. Det der med halv- og rigtige og helsøskende. Når man skal forklare andre folk, om vi egentlig er rigtige søskende, eller om vi ikke er.

Det er meget tydeligt, at Freja har en oplevelse af ikke at være ligesom de andre. Og endvidere at det at føle sig anderledes kan hænge sammen med oplevelsen af ikke at blive forstået, og at ens situation ikke bliver genkendt af de andre børn. At det er besværligt, når de andre ikke kan forstå, hvordan det hele hænger sammen, og gang på gang at skulle forklare alting, fordi der altid er noget, der ikke vækker genklang. Der er altså tale om en manglende fælles referenceramme.

Halvdelen af børnene i spørgeskemaundersøgelsen (51 pct.) oplever deres egen familie som anderledes¹⁴. Vi har bedt dem fortælle, hvorfor de synes dette.

At være anderledes er mange ting

Det er tydeligt ud fra børnenes svar, at anderledeshed ikke nødvendigvis er noget negativt. Anderledes kan også opfattes som 'unik' eller 'speciel'. En del børn fortæller nemlig, at deres familie er anderledes, fordi de er særligt søde, omsorgsfulde, opmærksomme og passer ekstra meget på hinanden. Eller simpelthen bare fordi de er noget særligt, eller fordi de er 'mine'.

Jeg synes, min familie er anderledes, fordi at i mit hoved er de jo bare mine helte.

Fordi de er noget helt specielt.

Fordi de er mine, og de er rigtig gode forældre.

Fordi at de føles mere som bedre forældre end de andre. Og de er gift, det betyder også en del.

Jeg tror, min familie gør lidt mere for mig end andre familier.

Rigtig mange børn kan ikke helt forklare, hvorfor deres familie er anderledes. Det er bare noget, de fornemmer eller føler, uden at kunne forklare hvorfor. Og en del børn skriver også, at alle familier jo er forskellige.

¹⁴ 8 pct. meget og 43 pct. lidt.

*Det ved jeg egentlig ikke, jeg føler bare, at der er noget anderledes.
Fordi at der er jo aldrig nogen familier, der er ens, de er jo altid forskellige, og så elsker jeg jo også bare min familie, som de er.*

At have det sjovt sammen er noget, rigtig mange børn oplever som noget positivt anderledes – at fjolle sammen, være skøre og grine. En del børn oplever tydeligvis, at de har en helt særlig humor tilfælles i familien, hvilket gør familien til noget specielt (og derved anderledes).

*Det ved jeg ikke helt, vi er måske lidt skøre, på den sjove måde.
Vi har god humor, og vi er lidt skøre!
De laver anderledes sjov med hinanden.
De laver mega meget sjov.*

Ikke-kernefamilier

Skilsmisse og familieformer, der adskiller sig fra kernefamilien, er dog det, der fylder mest i børnenes svar på, hvorfor de oplever deres familie som anderledes. Det kan fx være ikke at have en far, at bo i storfamilie, at være plejebarn, at have en svensk stedfar, at ens far er død, at have to mødre, at have pap-, bonus- og halvsøskende eller at bo skiftevis hos ens mor og far.

*Fordi jeg har tre fædre og måske en hel masse søskende, som jeg ikke kender, og så holder jeg heller ikke kontakten med min papfar mere.
Fordi den ene uge er jeg hos min far, og den anden uge er jeg hos min mor. I de fleste andre skilsmissec familier gør de ikke sådan.
Min mor er kæreste med en kvinde.
Fordi at alle de andre i min klasse ser begge sine forældre, jeg ser kun min mor.
Nok fordi at jeg har flere familier end nogen andre, pga. mine forældre er skilt, og fordi at jeg er den eneste i min klasse, der skal så langt, når jeg skal ned til min far.
Det er fordi, at jeg ikke bor hos min rigtige mor, og jeg har næsten ikke set min rigtige far.
At det ikke er min rigtige familie, for jeg er adopteret.
Fordi min mor ikke elsker mig på en eller anden måde, og så er min far og mor skilt, og så behandler min mor heller ikke min far ordentligt.
Fordi de er skilt men bor sammen igen.
Mine forældre er skilt, og så er Emmas mor fra min klasse blevet kæreste med min far, så jeg er halvsøster med Emma fra min klasse.
Det er fordi, at min far vælger sin kæreste i stedet for sine børn.*

Etnicitet, religion, økonomi og andre forhold, der gør familien anderledes

Noget, der for mange børn giver anledning til at opleve familien som anderledes, er etnicitet og religion. At en eller begge forældre – eller hele familien – kommer fra et andet land, taler et andet sprog, tilhører en anden religion end kristendommen og evt. har andre skikke.

*Fordi min far kommer fra Japan.
Fordi vi ikke spiser gris.
Fordi på en måde er vores religion og regler forskellige fra de andres.
Danskere er meget anderledes, og vi er fra udlandet, så vi har en traditionel opførelse.
Fordi at dem i min familie kommer fra så mange steder.
Fordi vi kommer fra et andet land og har en anden hudfarve og andre traditioner.*

At særligt etnicitet giver anledning til at føle sig anderledes, kendes også fra andre undersøgelser. De viser bl.a., at børn med anden etnisk baggrund end dansk ofte finder sammen og vælger at lege med hinanden, da de oplever det som meget nemmere, fordi de derved undgår at skulle forklare sig og legitimere adfærd, holdninger osv.¹⁵.

I spørgeskemaundersøgelsen ser vi, at også anderledes holdninger, meninger, interesser og adfærd er noget, mange børn skriver om – især positivt. Fx at de har andre hobbyer, dyrker mere sport end andre, synger meget, tænker meget på miljøet osv. Nogle børn oplever, at de i deres familie laver nogle bestemte ting eller laver mere sammen end andre, hvilket gør deres familie anderledes.

Vi er måske mere sammen og laver andre ting end de andre. Ingen er jo ens.

Min far samler på fyldepenne.

Min mor og mormor spiller meget computer.

Vi spiser for det meste økologisk.

Fordi de har en anden mening, end andre familier har.

Fordi de gider noget, andre familier ikke gider.

Min mor er meget sådan en, der tror meget på urter og olie. Men min far er normal.

En del børn oplever, at deres familie og særligt forældre er mærkelige, pinlige, sære, underlige og 'ikke normale'. Og andre oplever, at de har anderledes regler i deres familier, og at de må/ har lov til meget mindre end deres kammerater.

Forbrug og velstand samt forældrenes arbejde er yderligere to forhold, der skiller sig ud i børnenes besvarelser. En del børn oplever, at de har færre penge i familien, og at de får meget mindre end andre børn. Eller blot at de i deres familie bruger penge på andre ting, end de gør i andre familier. Omvendt er velstand, et stort forbrug (fx på rejser og ting) og forkælelse også noget, der får nogle børn til at opleve deres familie som anderledes. Forældrenes arbejde omhandler særligt den tid, de bruger på arbejde og dermed ikke er hjemme. At de kommer sent hjem, går til mange møder eller rejser meget. Det kan dog også være det ikke at have et arbejde eller at have et anderledes arbejde.

At vi ikke har så mange penge og ikke har råd til at rejse og få nye ting og lidt dyre ting til vores fødselsdag.

Fordi alle er mere forkælet end mig – slik legetøj og lidt med kærlighed.

Fordi min mor og min far kommer sent hjem.

Min far rejser hele tiden, og min mor er også meget på arbejde.

Af andre ting, som lidt færre børn skriver om, kan nævnes sygdom i familien, udseende (fx højde) og alder, alkoholmisbrug, usund livsstil, forældre, der ryger, fædre i fængsel, familiemedlemmer, der er døde, anderledes boformer (fx på landet, på en gård mv.), at have kendte i familien eller være flyttet meget. Ofte remser børnene flere forhold op, som alle sammen eller tilsammen gør familien anderledes.

Fordi vi er mange, og min mor er lidt fed, så hun træner meget, så jeg ser hende ikke så tit.

Fordi at jeg har en pony, det er der ret mange, der ikke har, og jeg har også en svensk stedfar.

15 Se evt. *Portræt af 4. klasse*. En undersøgelse i Børnerådets Børne- og Ungepanel 2010.

Det er naturligvis glædeligt, at kun få børn skriver om mange og især alvorlige ting, som fx misbrug og sorg. På den anden side er der til dels tale om tunge og komplekse sociale problemer (fx forældres misbrug og vold), som vidner om børn, der på forskellig vis er alvorligt udsatte og mistrives.

Sammenhænge

Som det fremgår, kan der for børnene være mange forskellige måder at opleve sin familie som anderledes. Analyserne viser dog også forskelle på svarene fra børnene på baggrund af en række forhold i familien, såsom familieform.

TABEL 6: OPLEVER FAMILIEN SOM ANDERLEDES OPGJORT EFTER FAMILIEFORM

	Meget	Lidt	Slet ikke
Børn i kernefamilier	7 %	40 %	53 %
Børn i andre familieformer	10 %	50 %	40 %

Ligeledes er familiens økonomi noget, der hænger sammen med børnenes oplevelser af at have en anderledes familie. De børn, der vurderer familiens økonomi som enten bedre eller dårligere end de andre i klassen, oplever i meget højere grad, at deres familie er anderledes.

TABEL 7: OPLEVER FAMILIEN SOM ANDERLEDES OPGJORT EFTER ØKONOMI

	Meget	Lidt	Slet ikke
Flere penge	15 %	53 %	32 %
Lige så mange	4 %	45 %	51 %
Færre penge	22 %	54 %	24 %

Endelig er etnicitet også en faktor, der har betydning. Børn med anden etnisk baggrund end dansk er mere tilbøjelige end etnisk danske børn til at opleve deres familie som anderledes¹⁶.

Igen er det vigtigt at pointere, at det at være anderledes langt fra kun skal forstås som noget negativt. I de kvalitative interview sætter Mikkel og Anders dette på spidsen:

Mikkel: *Det ville jo være kedeligt at have en normal familie.*

Anders: *Der er jo ikke rigtig nogen normale familier. For hvad er gennemsnitligt egentlig?*

¹⁶ Tabel 8: Oplever familien som anderledes opgjort efter etnicitet

	Meget	Lidt	Slet ikke
Etniske danske børn	7 %	45 %	48 %
Børn med anden etnisk baggrund	15 %	32 %	53 %

Forestillinger om skilsmisse

Alle børn ved, at forældre, der bor sammen, kan vælge at lade sig skille. Som Mikkel, hvis forældre ikke er skilt, fortæller:

Man overvejer risikoen. Men der er jo ikke mange, der tror, det sker. De fleste håber jo bare på, det ikke sker. Jeg tror, alle børn har tænkt over det – altså at 'tænk nu hvis det sker'.

I dette afsnit ser vi nærmere på, hvilke forestillinger børn har om skilsmisse. Om dens konsekvenser – positive som negative – for børn generelt, og om de situationer og dilemmaer en skilsmisse kan bringe et barn i. Selv om vi spørger til skilsmisse sådan helt generelt og dens betydninger for børn bredt set, vil det naturligvis være sådan, at børnene svarer ud fra deres egen livssituation og erfaringer. Derfor ser vi også på de forskelle, der er i besvarelserne fra børn med og uden skilsmisseerfaringer.

Det sværeste

For at få bud på, hvad børnene betragter som de sværeste udfordringer eller mest negative konsekvenser for børn i forbindelse med skilsmisse, har vi i spørgeskemaundersøgelsen spurgt, hvad de tror, der er det *sværeste for børn, når forældre vil skilles*. De to forhold, som flest børn samlet set peger på, er hvis *forældrene er uvenner* og man skal *flytte fra sine venner*. Se tabel 9.

TABEL 9: DET SVÆRESTE FOR BØRN, NÅR FORÆLDRE VIL SKILLES

	Børn med skilsmisseerfaring	Børn uden skilsmisseerfaring	I alt
Hvis man skal flytte fra sine venner	64 %	68 %	67 %
Hvis forældrene ikke kan tale sammen eller er uvenner	64 %	67 %	66 %
Hvis man skal flytte skole*	57 %	46 %	49 %
Hvis man skal vælge, hvem af sine forældre man vil bo hos*	55 %	62 %	60 %
Hvis forældrene vil bo langt fra hinanden	47 %	47 %	47 %
Hvis man skal flytte til et andet hjem*	43 %	35 %	37 %
Hvis man ikke må være med til at bestemme, hvor man vil bo*	39 %	32 %	34 %

Procenterne summer ikke til 100, idet det var muligt at sætte op til tre kryds.

*Forskellen er statistisk signifikant ($p < 0,05$).

Som det ses, er *de børn, der selv har oplevet skilsmisse*, mere tilbøjelige end de resterende børn til at pege på det at flytte skole, at flytte til et andet hjem og ikke at må være med til at bestemme, hvor man vil bo, som det *sværeste*. Omvendt synes færre skilsmissebørn, at det sværeste er at skulle vælge, hvem af sine forældre man vil bo hos. Det tyder altså på, at det forekommer værre at skulle vælge, hvor man vil bo, når man ikke selv har oplevet en skilsmisse, mens *ikke at blive inddraget* i beslutningen, derimod synes værre, når man *har* oplevet en skilsmisse. Disse forskelle må ses i lyset af, at børnene naturligvis svarer med udgangspunkt i deres egen livssituation, hvor fx et valg mellem to forældre måske forekommer særligt voldsomt for de børn, der ikke selv har stået i situationen.

7 pct. af børnene mener ikke, der er noget, der er særlig svært for børn, når forældre skal skilles, mens 5 pct. har skrevet andre ting end de listede. De skriver bl.a.:

Når man ser, de ikke er sammen mere
Når man savner den ene
At de finder andre
At se dem flytte
At man ikke kan hygge sig med dem på samme tid
At vennerne er ligeglade
At forældrene aldrig gider se hinanden
At få en papmor eller papfar
Hvis ens far svigter en
At cykle frem og tilbage mellem mor og far
At man ikke må komme hjem til en af dem
At komme ud med sine følelser
Hvis ens papfar ikke behandler ens mor godt
At man føler sig svigtet af far og mor
Hvis man bliver uvenner med sine forældre
At sige farvel til den forælder, man ikke skal bo hos
Hvis man skal vælge mellem sine venner
Hvis alle taler om én
At de sætter for høje forventninger til, hvad barnet synes
At gøre forældrene kede af det, hvis man kommer til at sige en 'halv-agtig-mening'
At der ikke er nogen glad stemning mere ved forældrene
Hvis han vælger mor, bliver faren ked af det, og hvis han vælger faren, er det omvendt
Ikke at gøre nogen kede af det, hvis man vil bo hos en bestemt af sine forældre

Eller som et barn meget sigende skriver:

Det er bare svært for os børn!

Vi har også spurgt børnene, hvad de tror, er det *sværeste ved at bo i en skilsmissefamilie* – altså ikke lige når det sker, men det *at være skilsmissebarn*. Ifølge børnene er det sværeste først og fremmest *hvis forældrene er uvenner*, og hvis man oplever, at man skal *vælge mellem sine forældre* (en loyalitetskonflikt). Se tabel 10.

TABEL 10: DET SVÆRESTE VED AT VÆRE SKILSMISSEBARN

	Børn med skilsmisseerfaring	Børn uden skilsmisseerfaring	I alt
Hvis forældrene ikke kan tale sammen eller er uvenner	58 %	59 %	59 %
Hvis man oplever, at man skal vælge mellem sine forældre	54 %	56 %	55 %
Hvis forældrene bor langt fra hinanden*	52 %	45 %	47 %
Hvis man har mistet kontakten til dele af familien	40 %	44 %	43 %
Hvis man skal holde jul og ferie på skift*	40 %	47 %	45 %
Hvis man skal flytte tit og pakke taske frem og tilbage	39 %	37 %	37 %
Hvis ens mor eller far får en ny kæreste*	31 %	38 %	36 %
At man ikke kan være sammen med begge sine forældre hele tiden*	27 %	34 %	32 %
Hvis man får papsøskende	15 %	14 %	14 %

Procenterne summer ikke til 100, idet det var muligt at sætte op til tre kryds.

*Forskellen er statistisk signifikant ($p < 0,05$).

Som vi ser, er *de børn, der selv har oplevet skilsmisse*, mere tilbøjelige end de resterende børn til at vurdere, at det *sværeste* ved at bo i en skilsmissecfamilie er at have forældre, der bor langt fra hinanden. Omvendt synes færre skilsmissebørn, at det sværeste er at holde jul og ferie på skift, at man ikke kan se sine forældre på samme tid, og hvis ens mor eller far får nye kærestes.

Samlet set er forældrenes indbyrdes forhold samt risikoen for at komme til at stå mellem forældrene og nødtvungent skal vælge parti således noget af det, børnene forestiller sig som det sværeste ved en skilsmisse – både under og i tiden efter. Sammen med det at blive adskilt fra venner og skole og have forældre, der bor langt fra hinanden.

Fordelene

Selv om en skilsmisse uundgåeligt er en svær situation for børn, og det ikke altid er lige let at bo i en skilsmissecfamilie, kan der også være positive ting forbundet med situationen. For at få børnenes bud på, hvilke positive elementer, der kan være i en skilsmisse, har vi spurgt dem, hvad de tror, der er *det bedste for børn, når forældre skal skilles* eller er skilt.

De fleste børn peger på to forhold, nemlig hvis man får *en mere glad familie*, og hvis man *slipper for forældrenes skænderier*. Se tabel 11.

TABEL I I: DET BEDSTE FOR BØRN VED SKILSMISSE

	Børn med skilsmisse-erfaring	Børn uden skilsmisse-erfaring	I alt
Hvis man får en mere glad familie	60 %	63 %	62 %
Hvis man slipper for forældrenes skænderier*	47 %	58 %	55 %
Hvis man får ting, penge og gaver fra både mor og far og måske nye bedsteforældre	40 %	38 %	38 %
Hvis man kommer på flere ferier	35 %	31 %	32 %
Hvis man får en større familie	33 %	28 %	29 %
Hvis man fejrer fødselsdag flere gange	30 %	25 %	27 %
Hvis man fejrer jul flere gange*	27 %	21 %	23 %
Hvis man bliver mere forkælet	24 %	24 %	24 %
Hvis man får to hjem*	23 %	13 %	16 %

Procenterne summer ikke til 100, idet det var muligt at sætte op til tre kryds.

*Forskellen er statistisk signifikant ($p < 0,05$).

18 pct. af børnene mener ikke, der er noget særlig godt for børn ved skilsmisser, mens 4 pct. har skrevet andre ting end de listede. De skriver bl.a.:

Hvis forældrene kan snakke sammen igen

Mere kærlighed

Hvis man har det godt sammen med papforældre og papsøskende

Man bliver stærkere

Man er sammen med nogle flere mennesker

Man får nye venner

Hvis man har det bedre i den nye familie

Hvis forældrene tager sig sammen og bliver gode venner

Hvis ens papforældre elsker en

Hvis man får gode venner begge steder

At man har det sjovt med dem

At man ikke skal høre på deres skænderier hele tiden og hele tiden frygte, at de bliver skilt

Hvis ens forældre bliver lykkelige med en anden, fx en ny mor eller far

Som det ses, vurderer en større andel af *de børn, der selv har oplevet skilsmisse*, at det bedste ved skilsmisser kan være at få to hjem og fejre jul flere gange. Omvendt synes færre, at fravær af forældrenes skænderier er det bedste. Sidstnævnte forskel kan måske tolkes i retning af, at børnene selv kan have erfaret, at en skilsmisse langt fra er en garanti for fravær af forældrenes skænderier.

Kønsforskelle

Analyserne viser en række forskelle på piger og drenges vurderinger af en skilsmisses konsekvenser for børn. Drengene vurderer i højere grad end pigerne, at det sværeste er at flytte fra venner og at holde jul og ferier på skift, mens de er mere tilbøjelige til at se noget positivt i at få to hjem og at få flere ting, penge og gaver. De synes således mere fokuserede på de praktiske og materielle forhold.

Pigerne derimod peger i højere grad på mere følelsesprægede forhold. De svarer oftere end drengene, at det sværeste er, hvis forældrene ikke kan tale sammen, og hvis man skal vælge mellem forældrene. Det at slippe for forældrenes skænderier vurderes af markant flere piger end drenge som en mulig positiv konsekvens. Samtidig er pigerne mere orienterede mod konsekvenserne for det familiære samvær, idet de oftere end drengene vurderer det som svært, hvis man mister kontakten til dele af familien, hvis en af forældrene får en ny kæreste, hvis forældrene vil bo langt fra hinanden¹⁷, og hvis man ikke kan være sammen med begge forældre hele tiden.

Det er vigtigt at holde sig for øje, at disse meget typiske og noget stereotype kønsforskelle ikke nødvendigvis afspejler forskelle i børnenes reelle oplevelser, idet de lige såvel kan tænkes at afspejle forskelle i de to køns måder at håndtere og snakke (med hinanden og andre) om disse ting på. Kønsvariationerne kan således være et udtryk for to forskellige strategier, som det er absolut givtigt at have indblik i, hvis man som forælder eller professionel voksen skal hjælpe et barn med at håndtere en skilsmisse.

¹⁷ Dette kan naturligvis også ses som et praktisk forhold.

Skilsmisledilemmaer

I forbindelse med den aktuelle evaluering af forældreansvarsloven¹⁸ – og ligeledes den generelle debat om barnets tarv og ret i skilsmisssager – bidrager Børnerådet med input i form af barnets stemme.

Med forældreansvarsloven fra 2007 er der kommet øget fokus på inddragelse af barnet i sager om forældremyndighed, bopæl og samvær samt øget fokus på barnets ret og forældrenes fælles ansvar. Blandt de elementer af lovgivningen, der nu evalueres, og som vi ønsker at bidrage med børnenes perspektiv på, er *børneinddragelse* og herunder brug af *børnesagkyndige* og *børnesamtaler*.

For at få børnenes perspektiver på disse forhold præsenterede vi børnene i spørgeskemaundersøgelsen for fire små historier (cases), som alle omhandler et aktuelt dilemma for et jævnaldrende barn i en skilsmisssag¹⁹. Efter hver historie blev børnene spurgt om, hvad de synes, børnene i historierne skulle gøre, eller hvad de tror, der ville være det bedste for dem.

Igen er det vigtigt at holde sig for øje, at børnene naturligvis svarer ud fra deres egen kontekst og livssituation. De udtaler sig ud fra den viden, de har om deres egne forældre, som typisk adskiller sig markant fra de forældre, casene omhandler. Børn i højkonfliktskilsmisser eller børn fra udsatte familier ville måske fortælle noget andet. De få steder, analyserne har vist forskelle på baggrund af børnenes egne skilsmisseeferinger, fremgår disse.

Case 1: Samvær og brug af børnesamtale

Hvor meget skal Caroline være hos sin mor

Caroline er 9 år, og hendes mor og far blev skilt for et år siden. Hun bor hos sin mor, og er hos sin far hver anden weekend og hver tirsdag. Carolines far vil gerne have, at hun skal være mere hos ham, men hendes mor synes, det skal fortsætte som nu. Caroline er meget glad for både sin mor og far, og hun vil gerne være sammen med begge og ikke gøre nogen kede af det. Caroline kan få lov til at tale med en særlig voksen, som arbejder med at tale med børn om skilsmisser. Caroline må selv bestemme, om hun vil tale med den voksne.

¹⁸ Evalueringen forstås af Familiestyrelsen og forventes afsluttet efterår 2011.

¹⁹ Casene er udarbejdet i samarbejde med Familiestyrelsen.

Næsten alle børnene (93 pct.) tror, det vil hjælpe Caroline at tale med den voksne om sine tanker om sin mors og fars uenighed²⁰, og mere end tre ud af fire af børnene tror også, at det vil hjælpe Caroline, at den voksne fortæller hendes mor og far, hvad Caroline tænker. Omvendt tror et mindretal på kun seks pct. af børnene, at det vil gøre det sværere for Caroline, hvis den voksne fortæller noget videre til forældrene.

I forhold til den gældende lovgivning og praksis er der ingen tvivl om børnenes budskab: Det er godt med et tilbud om en børnesamtale, da det kan hjælpe barnet. Og det er okay, at den børnesagkyndige fortæller barnets perspektiv videre til forældrene, for det gør det nemmere for barnet.

Case 2: Bopæl og medbestemmelse

Far flytter langt væk

Josefine er 11 år. Hun bor hos sin far i det hus, hvor hun altid har boet. Hendes mor flyttede for tre år siden. Det tager to minutter at cykle over til hende. Farens nye kæreste og Josefines halvbror bor sammen med Josefine og faren. Josefine er meget glad for sin 'nye' familie, men lige så glad for sin mor, som hun tit tager over til. Josefine er glad for sin skole, og hun har mange venner. I sin fritid går hun til håndbold og kor.

Nu har Josefines far fået et nyt arbejde langt væk – så langt væk, at de skal flytte. Det er tre timer væk. Faren går ud fra, at Josefine flytter med ham, men moren vil gerne have, at Josefine bliver hos hende, der hvor Josefine også har sine venner, skole og sport. De voksne synes, at Josefine skal være med til at bestemme, hvor hun skal bo.

Langt de fleste børn (89 pct.) synes, at Josefine skal flytte over til sin mor, så hun bliver i sin skole, hos sine venner og sine fritidsaktiviteter, mens 11 pct. synes, at Josefine skal flytte med sin far, som hun altid har boet med. Stort set alle børnene (96 pct.) er enige i, at Josefine skal være med til at bestemme, hvor hun skal bo²¹.

I forhold til gældende lovgivning og praksis er budskabet fra børnene igen entydigt: Det er vigtigt for børn at kunne blive i deres vante omgivelser og bevare tilknytning til skole, venner mv. Og børn på denne alder skal uden tvivl være med i beslutningen om, hvor de skal bo.

Case 3: Vægten af barnets perspektiv

Når andre skal bestemme

Mathias' forældre har i lang tid været uenige om, hvor Mathias skal bo. Mathias har boet skiftevis hos sin mor og sin far. Forældrene er så uenige, at de har bedt nogle andre om at bestemme det for dem. Mathias har fået lov til at tale med en voksen om forældrenes uenighed, og hvordan han har det. Den voksne er ikke en, Mathias kender, og heller ikke en af hans mors eller fars venner, men en der arbejder med at tale med børn om skilsmisser.

²⁰ 40 pct. tror, det vil hjælpe 'meget', mens 53 pct. tror, det vil hjælpe 'lidt'.

²¹ 75 pct. svarer 'ja, helt sikkert' og 21 pct. svarer 'ja, måske'.

81 pct. af børnene tror, det vil være bedst for Matthias, at den voksne fortæller om hans ønsker og følelser til dem, som skal bestemme, hvor han skal bo. De resterende 19 pct. mener modsat ikke, at den voksne skal fortælle noget videre. Når afgørelsen om, hvor Matthias skal bo, er truffet, er det ifølge størstedelen af børnene (72 pct.) bedst for Matthias, at det er hans forældre, der fortæller ham om den. De resterende 28 pct. tror modsat, det vil være bedst for ham, at den voksne, han har talt med, fortæller ham det. Ser vi på skilsmissebørnene alene, er denne andel dog lidt større.

I forhold til gældende lovgivning og praksis er det her afgørende, at hovedparten af børnene umiddelbart giver grønt lys for, at den børnesagkyndige videregiver barnets ytringer til den myndighed, der skal træffe afgørelsen. Barnets perspektiv skal vægtes i den endelige afgørelse.

Meldingen om, hvor barnet skal høre om den endelige afgørelse, er dog ikke helt entydig. Den største andel (mere end to ud af tre) vurderer, at beskeden skal komme fra forældrene, men vi ser samtidig, at børnenes egen erfaring har betydning for deres vurdering. At lidt flere af skilsmissebørnene synes, at den børnesagkyndige frem for forældrene skal overbringe beskeden, kan tolkes i retning af, at børnene i varierende grad har oplevet det som ubehageligt at stå mellem forældrene. Og at de måske har større forståelse for nødvendigheden af, at svære beslutninger af og til løftes ud af familien og over i andre instanser. Dette er dog kun et bud, som det vil kræve mere dybdegående interview at underbygge.

Case 4: Skolen og lærerens rolle

I gennemgangen af denne case inddrages andre resultater fra spørgeskemaundersøgelsen samt uddybninger fra de kvalitative interviews.

Nogen at tale med

Jonathan er 10 år. Han har lige fået at vide, at hans mor og far skal skilles. De har ikke fortalt ham noget om, hvem der flytter, hvornår det sker, og hvad han skal. Jonathan bliver meget ked af det og bange, og han ved ikke, hvad det vil betyde for ham. Jonathan kender ikke andre børn, hvor forældrene er blevet skilt. Han er meget forvirret, og han tænker også på, om hans familie nu er anderledes end andre børns familier.

Stort set alle børnene i undersøgelsen synes, det helt sikkert eller måske vil være en god ide, at Jonathans lærer taler med Jonathan om hans situation²². Kun 6. pct. synes ikke, det vil være en god ide.

Børnene peger altså på læreren som en mulig og oplagt samtalepartner for barnet. At så mange børn dog svarer, at læreren kun *måske* skal tage en snak med et barn, der står i en skilsmissesituation, kunne være et udtryk for, at læreren først skal vurdere, om barnet har lyst til det eller brug for det. Når vi spørger børnene, om de selv kan tale med deres lærere, hvis de er kede af det over noget med familien, fortæller ca. hver tredje nemlig, at de ikke har haft behov for det eller lyst til det.

²² 47 pct. svarer 'ja, helt sikkert' og en lige så stor andel svarer 'ja, måske'.

I interviewet forklarer Hassan, hvorfor han ikke synes, det er oplagt at tale med en lærer om familien:

Læreren kan fortælle videre, det gør venner ikke.

Omvendt fortæller Laura, at det hjalp hende at tale med en lærer, da hendes forældre blev skilt:

Læreren snakkede med mig, hvis hun kunne se, jeg blev ked af det. Og hjalp mig.

Men beklageligvis fortæller 10 pct. af børnene i spørgeskemaundersøgelsen, at de slet ikke kan tale med nogen af lærerne, hvis de er kede af noget i deres familie. Det tyder på, at en del lærere med fordel kunne tage en mere aktiv rolle over for børn, der har det svært hjemme, fx i forbindelse med skilsmisse.

Vender vi igen tilbage til casen om Jonathan, viser det sig, at hver femte endvidere synes, at det *helt sikkert* vil være en god ide, at de i Jonathans klasse taler om, hvordan det er, når ens forældre bliver skilt. Næsten hver anden synes *måske*, det vil være en god ide, mens en betydelig andel, en tredjedel, slet ikke synes om ideen.

Hvorvidt skilsmisse skal tages op i klassen som emne, er der altså ikke samme enighed om, som at læreren kan spille en rolle. De fleste børn er åbne for ideen, men en tredjedel afviser den helt. Ser vi kun på svarene fra skilsmissebørnene, er andelen af børn, der er åbne for at snakke om skilsmisse i klassen dog noget større. Hele 27 pct. af skilsmissebørnene synes helt sikkert, det vil være en god ide, mod kun 19 pct. af de resterende børn. Dette kunne indikere et behov for en sådan snak på klassebasis. Og det underbygges af, at flere skilsmissebørn oplever, at det ikke er noget, de snakker om i deres klasse²³.

Vi har også spurgt børnene, om de kunne tænke sig, at de i klassen snakkede mere om, at der er forskellige typer af familier – altså ikke nødvendigvis om skilsmisse og aktuelle familiesituationer, men om mangfoldigheden i familietyperne. Men også her er der langt fra ubetinget opbakning fra børnene. Hovedparten af børnene (56 pct.) svarer blankt nej, mens kun 5 pct. helt sikkert gerne vil snakke mere om den slags²⁴.

I interviewene har vi spurgt børnene, hvorfor de tror, at så mange børn ikke er interesserede i at snakke om forskellige familieformer og skilsmisse i klassen. Det fremgår tydeligt, at det med familien ikke rigtig er noget, børnene synes, hører til i skolen eller blandt samtlige børn i klassen. Snarere er det noget, de kan dele med en enkelt eller få fortrolige. Børnene reflekterer alle over spørgsmålene ved at tænke det som noget meget individuelt og typisk i forhold til skilsmisse, hvilket tyder på, at det ikke ligger lige for at forestille sig dette som et generelt tema.

23 Mere end halvdelen af børnene fortæller, at de snakker om det i hele klassen, hvis forældrene til et af børnene i klassen skal skilles eller flytte fra hinanden. Men der er også mange (25 pct.), der oplever, at det slet ikke er noget, de taler om i klassen, og denne andel er endnu større blandt de børn, der selv har oplevet skilsmisse. For 14 pct. har det ikke været aktuelt.

24 39 pct. svarer 'ja, måske'.

Freja: *Jeg synes, det kunne være meget spændende at høre om, men nogen gange så tænker man også, hvorfor kommer det egentlig os ved, hvordan de har det derhjemme.*

Mikkel: *Jeg synes på en måde ikke, det rager folk, hvordan de har det.*

Anders: *Måske én, altså en bedste ven.*

Mikkel: *Jeg synes ikke, hele klassen skal have af vide, at der sker et eller andet hjemme hos dem. Det synes jeg, man skal holde til de tætteste, man kender.*

Laura: *Der er ikke særlig mange – i hvert fald ikke i vores klasse – der vil snakke om det. Det er mest noget, man snakker sådan to og to om. Ikke sådan mange.*

Mikkel, som selv bor i kernefamilie, fortæller, at han faktisk godt kunne tænke sig at høre mere om, hvordan det fx er at have to hjem.

Mikkel: *Jeg tror ikke, det sådan noget, man har lyst til at snakke om. Det er noget, man bare vil holde for sig selv, tror jeg.*

Interviewer: *Er det heller ikke noget, man gerne vil høre om?*

Mikkel: *Altså, vi vil gerne høre om det og snakke med dem om det, men det er jo ikke noget, man sådan skal spørge om.*

Magnus: *Jeg har ikke rigtig lyst til at tale om det i skolen. I skolen vil jeg helst bare lave det, jeg plejer at lave*

Budskabet fra børnene er altså ikke til at tage fejl af: Skolen er ikke et sted, man har lyst til at udstille sig selv og sin familie. Der er ingen, der er interesseret i at krænge sin sjæl ud. Men det er ikke ensbetydende med, at man ikke ønsker at tale med nogen eller at tale om familien som emne mere generelt, men det skal være ved behov og under hensyn til dem, der eventuelt er berørte.

Og det kan også være sådan, at børnene, som Magnus, gerne vil have skolen som et frirum fra familien – eller tankerne om familien – og dermed et sted, hvor man kan have sit 'gamle' normale liv. Også her ligger der en vigtig rolle for lærerne i at forstå og imødekomme dette ønske.

I næste afsnit ser vi bl.a. nærmere på behovet for at have nogen at tale med som skilsmissebarn.

Børn i skilsmissecfamilier

372 af børnene i undersøgelsen (28 pct.) har selv forældre, der er skilt, og vi har spurgt om deres oplevelser under og efter deres forældre skilsmisse.

Mens nogle børn har oplevet deres forældres skilsmisse for nylig, har andre været så små, da det skete, at de ikke husker særlig meget. Ved disse spørgsmål har børnene derfor haft mulighed for at svare, at de ikke kan huske det, hvilket rigtig mange af børnene har gjort (mellem 17 og 38 pct. ved de forskellige spørgsmål)²⁵. Ved en del af spørgsmålene har også de børn, der har været 10 år eller mere ved forældrenes skilsmisse, imidlertid valgt at svare, at de ikke husker det, hvilket kan undre. Eksempelvis svarer 25 pct. af disse børn, at de ikke husker, hvordan deres kommunikation med forældrene var under skilsmissen. Det kunne tyde på, at nogle af emnerne er svære for børnene at forholde sig til, evt. at det ligefrem for nogle vækker tanker og minder, som de ikke ønsker at beskæftige sig med.

At blive hørt og inddraget

Hovedparten af skilsmissec børnene (83 pct.) fungerer i en form for deleordning²⁶, men hver 10. af dem er slet ikke glade for denne ordning. Yderligere 49 pct. er kun lidt glade for den.

Dette kan hænge sammen med, at børnene ikke er blevet inddraget nok i beslutningerne. Det er nemlig typisk de samme børn, der ikke er rigtig glade for deleordningen, som heller ikke oplevede, at deres meninger og ønsker (fx om hvor de gerne ville bo) blev hørt og taget alvorligt i skilsmissen. Af alle skilsmissec børnene er det hver 10., der slet ikke oplevede, at de blev hørt og taget alvorligt, da forældrene blev skilt, mens yderligere 12 pct. ikke synes, at de blev hørt nok.

I interviewet giver Maria og Laura et bud på, hvorfor børn måske ikke bliver hørt nok i skilsmissec sager:

Maria: *Måske tror de voksne, at de ved, at der er noget, der er bedre for børnene, og så er det slet ikke.*

Laura: *Måske voksne som ikke selv har prøvet at blive skilt. Som ikke helt forstår det.*

Men er det svært for børnene, at få deres forældre til at se på situationen fra deres perspektiv og snakke med dem om, hvad skilsmissen betyder for dem? Det har vi spurgt børnene om i spørgeskemaundersøgelsen.

²⁵ Børnenes alder ved skilsmissen kan naturligvis have indflydelse på, hvordan de oplevede og husker skilsmissen samt på deres vurdering af situationen i dag. Desværre er datamaterialet dog ikke stort nok til at undersøge denne betydning nærmere.

²⁶ Godt halvdelen af skilsmissec børnene (53 pct.) bor mest sammen med deres mor, mens hver fjerde bor skiftevis lige meget hos deres forældre, og 6 pct. mest hos deres far. 15 pct. bor kun med moren, og 2 pct. bor kun med faren.

Mere end halvdelen af skilsmissebørnene (56 pct.) oplevede, at de kunne tale godt med en eller begge forældre om *deres egen* situation, da forældrene blev skilt. Men en betydelig andel på 12 pct. fortæller, at de ikke kunne tale med nogen af forældrene, hvilket betyder, at de kom igennem skilsmissen uden en løbende dialog med minimum én forælder om, hvordan de selv havde det.

I interviewene bliver det tydeligt, at børnene oplever det som rigtig svært at snakke med forældrene om, hvordan de egentlig har det og oplever tingene som barn i en skilsmissecfamilie.

Interviewer: *Snakker de med jer om, hvordan I har det med det?*

Magnus: *Ja, de spørger tit, men det er samme svar hver gang. 'ja det er fint nok'.*

Interviewer: *Ville du sige det, hvis du ikke syntes, det gik godt?*

Magnus: *Nej jeg ville ikke brage ind med, hvad jeg følte, jeg ville bare lade det gå sin gang.*

Interviewer: *Er det svært at sige, hvordan du har det?*

Magnus: *Ja, det synes jeg, men jeg er blevet bedre til at sige min mening.*

Laura: *Det er svært fordi... altså man vil helst ikke sige, hvis nu man synes, det er ubehageligt at være henne ved moren, fordi det er meget anderledes, end det var før. Det er svært at sige til hende.*

Interviewer: *Kunne man så sige det til faren?*

Laura: *Nej, for så ville min far ringe til min mor, og så ville de skændes om det og blive uenige.*

Interviewer: *Er man nogen gange bange for at skuffe sine forældre?*

Magnus og

Frederik: *Ja, meget.*

Som det fremgår af interviewene med Magnus og Laura, kan man som skilsmissebarn have svært ved at gøre opmærksom på egne følelser og behov. Måske fordi man oplever, man gør det endnu sværere for forældrene, at man gør dem kede af det eller bekymrede eller måske ligefrem skaber flere konflikter. Men der er ingen tvivl om, at det er vigtigt at have nogen at tale med. Ikke mindst om de mange tanker om alt det nye og evt. bekymringer om, hvad der kommer til at ske. Flere af de interviewede børn fortæller da også, at det kan være rart at have andre voksne – og børn – at tale med:

Laura: *Det betyder meget, at man har nogen at snakke med. Fordi det er nogle gange sådan lidt svært at snakke med sin far om, hvordan man har det med sin mor og omvendt. Så kan det være meget dejligt fx at snakke med mormor, farmor eller gode venner. Eller veninder. Som man kan snakke med ordentligt. Sådan uden at skulle sørge for, at der er nogen, der ikke bliver kede af det.*

Interviewer: *Hvem er det lettest at snakke med?*

Laura: *En rigtig god veninde eller en farmor. Det er svært med ens forældre. Det er godt at snakke med nogen, man er gode venner med og kan lide rigtig godt og er i familie med.*

Nogen at tale med

I spørgeskemaundersøgelsen har vi spurgt børnene, om de har haft nogen at tale med – børn og voksne – både under og efter skilsmissen.

Heldigvis fortæller langt de fleste børn, at de både havde nogen at tale med, da forældrene blev skilt og også i dag, om hvordan det er at være skilsmissebarn. Men der er desværre også en betydelig andel af børnene, hvor dette ikke er tilfældet²⁷.

16 pct. af børnene fortæller, at de ikke havde nogen voksne at tale fortroligt med, da deres forældre blev skilt. Lidt færre (ca. hver 10.) har ikke nogen voksne, som de kan tale fortroligt med nu, om hvordan det er, når ens forældre er skilt.

En betydelig andel af skilsmissebørnene har heller ingen jævnaldrende børn, som de kan være fortrolige med. 12 pct. af børnene fortæller, at de ikke havde nogen venner eller søskende, som de kunne tale med om skilsmissen. Og lige så mange (11 pct.) fortæller, at de ikke kender andre børn i dag, som de kan tale med, om hvordan det er at have forældre, der er skilt.

Meget ofte er det de samme børn, der ikke har og har haft nogen at tale med – og som også fortæller, at de ikke kunne tale med deres forældre om deres egen situation under skilsmissen. Dette viser meget tydeligt, at der er et spillerum for lærere, pædagoger og andre voksne omkring en del skilsmissebørn.

Lidt overraskende fortæller mange børn, at de ikke har (eller havde) lyst til eller behov for at tale med andre børn og voksne (mellem 17 og 38 pct.). I interviewet spurgte vi børnene om et bud på årsagen hertil:

Interviewer: *Hvorfor tror I, så mange børn ikke har lyst eller behov for at snakke med andre børn og voksne om, hvordan det er?*

Magnus: *Måske vil de helst bare glemme det.*

Frederik: *Og man er blevet vant til det, og derfor ikke tænker så meget over det.*

Magnus: *Måske er det også sådan, at nogle børn synes, at det er pinligt, at deres forældre er skilt.*

Maria: *I starten er man måske meget ked af det, og vil ikke snakke med de andre, for man tror ikke, man har brug for det. Jeg tror, de siger det, men ikke rigtig ved, at det faktisk er godt for dem at få snakket ud.*

Interviewer: *Tror du, de er bange for, hvad der kan ske?*

Maria: *Ja, det var jeg i hvert fald i starten. Jeg syntes ikke, det var rart.*

Flere af børnene gør opmærksom på, at det kan være rigtig svært at snakke om det i starten, men også meget nyttigt, mens det er nemmere senere, hvor behovet dog er mindre.

Maria: *Jeg har ikke lyst til at tale med venner om det. Jeg taler ikke så tit med venner om sådan noget.*

Laura: *I starten talte jeg meget med mine venner, men det gør jeg ikke mere.*

²⁷ Børnene har også haft mulighed for at svare, at de ikke har eller havde lyst til eller behov for at tale med andre, så disse andele afspejler ikke mangel på lyst eller behov.

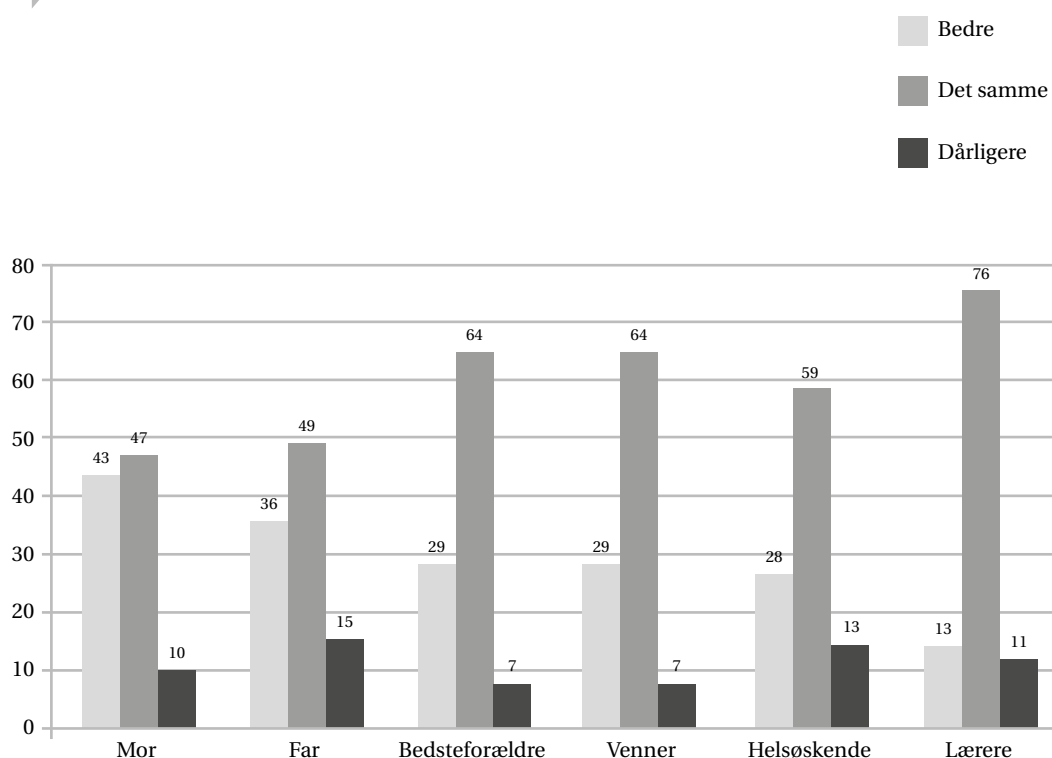
Som det fremgår, kan det være meget forskelligt, med hvem og hvornår børnene gerne vil snakke om forældrenes skilsmisse. Ligesom der kan være flere årsager til, at en del børn slet ikke ønsker at tale om det. Nogle af disse årsager – at det er pinligt, at man bare gerne vil glemme, og at man er bange for konsekvenserne – underbygger dog muligheden for, at professionelle voksne omkring børnene i højere grad er der for børnene, ikke bare som en mulighed men somme tider ved at gøre noget aktivt og på eget initiativ. Ligesom det understreger vigtigheden af, at voksne omkring børnene er i stand til og gør en indsats for at læse børnene.

Relationer efter skilsmisse

En skilsmisse kan medføre store omvæltninger i et barns liv og kan påvirke barnets relationer til andre, både børn og voksne. Vi har set nærmere på, hvordan børnene selv oplever skilsmisens betydning for deres sociale relationer.

Hovedparten af børnene vurderer selv, at deres relationer til både andre børn og voksne samt til deres forældre er uforandrede, mens en del oplever, at de er blevet bedre efter forældrenes skilsmisse.

FIGUR 2: BØRNEGENES KARAKTERISTIK AF RELATIONER EFTER SKILSMISSE

Som det ses, er det især forholdet til far og mor, som en hel del børn (hhv. 36 og 43 pct.) oplever som forbedrede efter skilsmissen, og i interviewet med Laura forklarer hun, hvad der fx kan ændre sig positivt efter en skilsmisse:

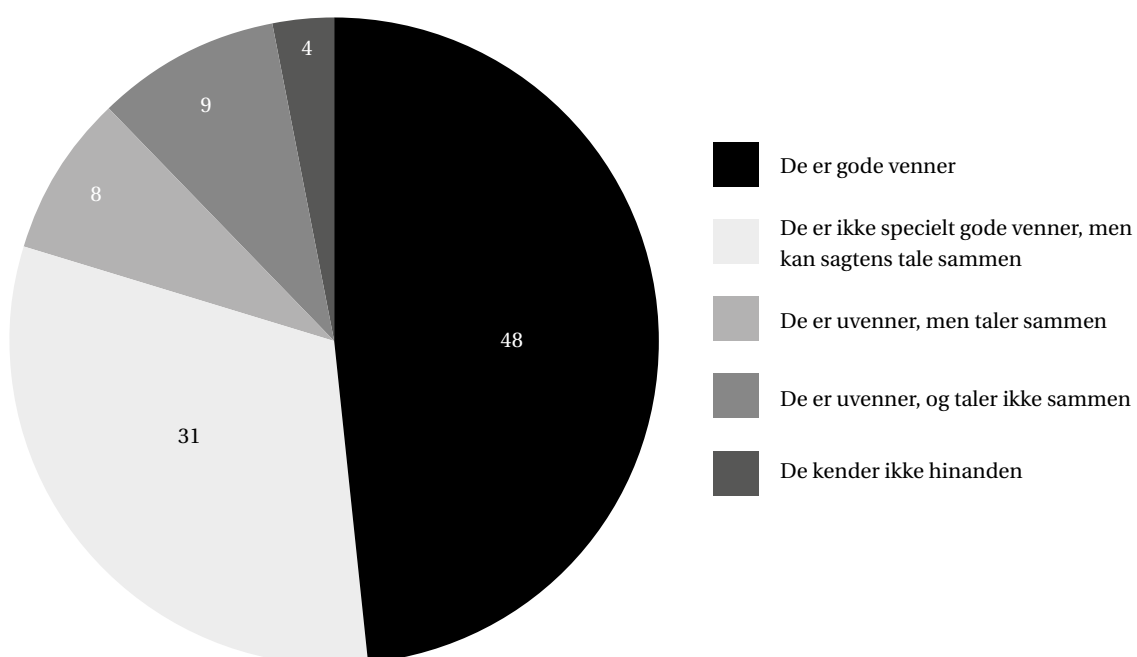
Det er lidt svært at forklare, men når man er sammen med sin mor, så laver man ting, som mor og datter godt kan lide at gøre. Og når man er sammen med sin far, laver man andre ting. Før lavede vi ikke så mange ting sammen, for der var ikke så meget, vi gad sammen.

Men der er også børn, som har oplevet, at nogle af deres relationer er blevet dårligere. Som det ses af figur 2, har godt hvert 10. af børnene oplevet, at forholdet til deres forældre, søskende eller lærere er blevet dårligere. Lidt færre oplever, at forholdet til bedsteforældre og venner er blevet dårligere.

I rapportens tidligere afsnit ('Forestillinger om skilsmisse') så vi, at børnene generelt betragter det som noget af det værste for børn i skilsmisser, hvis forældrene er uvenner og ikke kan tale sammen. Ligesom det at slippe for forældres skænderier eller at få en gladere familie omvendt kan være noget af det positive ved en skilsmisse.

Vi har spurgt skilsmissebørnene, hvordan de vil karakterisere deres forældres forhold i dag, og hele 17 pct. fortæller om forældre, der er uvenner. 9 pct. af børnene fortæller, at deres mor og far i dag er uvenner og ikke taler sammen. Yderligere 8 pct. fortæller, at forældrene er uvenner, men dog godt kan tale sammen. Modsat oplever næsten halvdelen af børnene, at deres forældre er gode venner. Se figur 3:

FIGUR 3: BØRNEGENES VURDERING AF FORÆLDRENE'S FORHOLD I DAG

I interviewet med Laura fortæller hun, hvordan det kan opleves, når skilsmisseforældre ikke er så gode til at kommunikere med hinanden:

Det er ikke så rart at skulle frem og tilbage og så vide, at de ikke er gode venner og kan snakke sammen. Og de skal også planlægge ting sammen. Og så skændes de, og det er ikke særlig rart.

Og i spørgeskemaundersøgelsen skriver et barn som svar på spørgsmålet om, hvad der er svært som skilsmissebarn:

Hvis mine forældre har talt sammen, og de så har skændtes, så går det ud over mig.

Samlet set kan man sige, at der er betydelige andele af skilsmissebørnene, der oplever forskellige alvorlige udfordringer, såsom ikke at have nogen at tale med om forældrenes skilsmisse eller om hverdagen som skilsmissebarn, at forældrene har et problematisk forhold (er direkte uvenner), eller at skilsmissen har ført til en forringelse af deres eget forhold til en eller begge forældre.

Afrunding

Børnenes besvarelser og perspektiver i denne undersøgelse bidrager med viden og ny indsigt i mange facetter af både familieliv og skilsmisser set fra et børneperspektiv.

Vi ser, at familien er særdeles betydningsfuld for børnene, og at den har mange funktioner, især som rum for kærlighed, omsorg, humor og nærvær. Familien har også mange former, og de familiære relationer mange variationer. Men det er kernefamilien, der er mest udbredt, og også den familieform, der ubetinget står som børnenes ideal. Det er kernefamilien, børnene anser som det mest rigtige og bedste for børn at vokse op i. Ligesom adskillelser fra kernefamilien for mange børn giver anledning til oplevelser af at være anderledes.

En mindst lige så vigtig indsigt er dog, at familieformen ikke nødvendigvis er en afgørende faktor i forhold til det gode familieliv. Dette handler typisk om gode oplevelser, sammenhold, kærlighed osv. Idealet om kernefamilien synes lige så vel at knytte sig til en særlig normalitetsforståelse blandt børnene som til oplevelsen af kvalitet i familielivet. Men dette gør ikke behovet for at imødekomme børnenes ønsker om kernefamilien og eventuelle oplevelser af at være anderledes mindre. Tværtimod stiller det store krav til alle os voksne. Der er tydeligvis behov for generelt at gøre mangfoldighederne tydeligere og bryde med forestillingerne om, hvad der er normalt. Særligt forældre og andre voksne omkring børnene har et ansvar for at bidrage til at udvide og nuancere normalitetsforståelsen.

En af de måder dette også kan imødekommes på, er ved at skabe større åbenhed om familien i skolen. Børnene fortæller dog også, at de ikke ønsker, at skolen og klassen skal være et alt for intimt rum. De ønsker respekt for det, der er privat, og mindst af alt er de interesserede i at udstille egne adskillelser fra normen. Derfor er budskabet, at der er god fornuft i at arbejde med normen i skolen og klassen, men på andre måder end med udgangspunkt i den enkeltes situation og oplevelser.

Et særdeles vigtigt budskab fra børnene er, at de ønsker sig glade forældre, der har det godt sammen. Skilsmisse er ikke nødvendigvis en hindring herfor. Børnene fortæller os, at de faktisk mener, at en skilsmisse nogle gange kan medføre en gladere familie og fx færre skænderier. Ligeledes ser vi, at hovedparten af skilsmissebørnene har et uændret eller bedre forhold til deres far og mor efter en skilsmisse. Skilsmisse er med andre ord ikke per se et ondt for børn. Og dette må uundgåeligt anses som et positivt budskab for forældre i skilsmisse. Det kan faktisk føre noget godt med sig for børnene.

Men der er bestemt også forhold i forbindelse med en skilsmisse og i hverdagen derefter, der er særligt vanskelige og udfordrende set i børnenes perspektiv: Forholdet til stedforældre og stedsøskende, forældre der er uvenner, loyalitetskonflikter og ikke mindst brud med skole,

venner og de nære omgivelser. Det er forhold som disse, vi skal være særligt opmærksomme på, og som vi er forpligtede til at sikre, at såvel lovgivning som praksis og de hverdagslige forståelser af børnenes situation er gearret til at håndtere og rumme.

Til myndighederne er børnenes budskaber klare: De vil gerne tilbydes hjælp, når situationen bliver svær, og de vil høres og inddrages i beslutningerne. Ligesom de vurderer, at barnets synspunkter skal vægtes i en skilsmisssag.

Budskabet til forældrene kunne ikke være mere tydeligt. Det er i første omgang deres ansvar at arbejde for venskab trods uenighed samt at sørge for at tilgodese børnenes behov for konsensus, medindflydelse og ikke mindst stabilitet i forhold til de nære omgivelser. Det absolut værste ved en skilsmisse set i et børneperspektiv er forældre, der ikke kan enes, men mange oplever ikke desto mindre dette.

Hertil kommer det billede, der tegner sig af en forholdsvis stor gruppe af børn, der mangler nogen at tale med – både under og efter forældrenes skilsmisse. Nogle børn kan hverken tale med deres mor eller far om deres egen situation, andre har ingen jævnaldrende at dele oplevelserne med, og en del børn føler slet ikke, de har nogen voksne, de kan vende sig mod. Ofte er det de samme børn, der er tale om, hvilket understreger de professionelle voksnes forpligtelse og ansvar for at indtage en aktiv og opsøgende position i forhold til børn i sådanne situationer. Undersøgelsen viser specifikt, at der er et spillerum for lærerne i skolen. Men den viser også, at de ikke kan forvente, at børnene altid selv siger til. Nogle af børnene er i krise under eller lige efter en skilsmisse, og disse børn skal have en hjælpende hånd.

I den forbindelse kommer børnene med et andet vigtigt budskab, nemlig at de, som allerede nævnt, ønsker respekt for det private og intime. De voksnes rolle skal nøje vurderes, og hjælpen skal være efter behov. Vores vigtigste opgave som voksne omkring børn i skilsmisser er med andre ord at se og lytte til børnene, for derved at kunne vurdere om de vil tale og har brug for hjælp.

Forældrene er naturligvis ikke undtaget, men de er ikke altid de mest egnede i den konkrete situation. Derfor kan et andet budskab til forældre i skilsmisse være, at de med fordel kan opfordre børnene til at tale med andre voksne. Det kan være godt at have fået lov af sine forældre.

Slutteligt er der også vigtige budskaber til og om stedforældre. For det første står det klart, at det kan være svært for børnene at få en 'ny forælder'. Det er vigtigt at se situationen fra barnets perspektiv og lytte til dets oplevelser og behov. Og som stedforælder kan det være givtigt at vide, at det ikke nødvendigvis forventes eller ønskes, at de indtager samme rolle i børnenes liv som de biologiske forældre. Hvis det er svært, er det altså ikke unormalt, og man kan med fordel sætte forventningerne ned og ikke mindst give det tid.

Metodeappendiks

Den kvantitative del af undersøgelsen

Børnerådet har ved hjælp af skiftende Børne- og Ungepaneler foretaget kvantitative undersøgelser med børn som respondenter siden 1998. Panelet består af skoleklasser på samme klassetrin, der udvælges og følges i en periode på tre år. Der oprettes således et nyt panel hvert 3. år, og panelet består altid udelukkende af klasser på samme klassetrin. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole (DPU) udtrækker panelklasserne ved simpel randomiseret stikprøve, således at panelet udgør et repræsentativt udsnit af børn på det pågældende klassetrin.

Panelet besvarer internetbaserede spørgeskemaer tre til fire gange årligt og bidrager herigennem til at give Børnerådet børnenes perspektiv på forskellige emner. Børnene benytter sig af et kodeord, hvorfor kun én besvarelse er mulig. Det er ikke muligt at identificere de enkelte børn, og deres besvarelser er fuldstændigt anonyme.

Det nuværende panel blev oprettet i sommeren 2009 og bestod på dataindsamlingsstidspunktet af 1873 børn fra 91 fjerdeklasser. Børnerådet følger dette panel til og med sommeren 2012, hvor børnene afslutter 6. klasse.

I oktober 2010 besvarede panelet spørgeskemaet 'Familiens mange former – og skilsmisse' om familieliv, søskenderelationer, forskellige familieformer og skilsmisse. Denne rapport er baseret på resultaterne heraf.

Spørgeskemaets kvalitet og relevans er sikret via eksplorative fokusgruppeinterview med i alt otte børn i to forskellige 5. klasser og efterfølgende test af skemaet i en hel 5. klasse.

Statistiske test

Panelets spørgeskemabesvarelser er bearbejdet statistisk. Sammenhænge er testet ved hjælp af χ^2 eller γ -test, og kun signifikante sammenhænge ($p < 0,05$) indgår i rapporten.

Bortfald og repræsentativitet

1324 børn har besvaret spørgeskemaet, hvilket giver en tilfredsstillende svarprocent på 71. I en undersøgelse af om bortfaldet er skævt, har det kun været muligt at kontrollere dette med hensyn til køn, da der for det første ikke indgår mange baggrundsoplysninger i denne undersøgelse, og for det andet da de øvrige spørgsmål, fx spørgsmål om familietype og etnicitet²⁸, er opdelt på anden vis end hos Danmarks Statistik.

Det viser sig, at der er signifikant forskel på kønsfordelingen i vores undersøgelse og i populationen. Piger er således en anelse overrepræsenteret i denne undersøgelse, hvilket kan

²⁸ Fx opererer Danmarks Statistik med tre herkomst-kategorier, som er baseret på oplysninger om eget og forældres fødeland og statsborgerskab. Det kan oplyses, at i 10- og 11-årsalderen fordeler herkomstgrupperne i 2009 sig således: 3 pct. indvandrere, 7 pct. efterkommere og 90 pct. dansk oprindelse.

have betydning for visse af resultaterne. Det er derfor vigtigt at have dette for øje i fortolkningen af de resultater, hvor børnenes køn har vist sig at have betydning.

Ikke alle 1324 respondenter har besvaret samtlige spørgsmål i spørgeskemaet, dvs. at der er et partielt bortfald. Ser man bort fra skrivevariable, er det partielle bortfald af meget begrænset omfang. Bortfaldet stiger langsomt i spørgeskemaet og ender ved de sidste spørgsmål på 4 pct.

Kvalitativ undersøgelse

Den kvantitative undersøgelse er suppleret med en kvalitativ del i form af interview med 11 5. klasseelever fra to forskellige skoler. Børnene blev udvalgt af klassernes lærere, således at der blandt de interviewede både er børn fra kernefamilier, skilsmisefamilier og sammenbragte familier. Interviewene foregik som fokusgruppeinterview, varede knap en lektion og var semi-strukturerede. Interviewene fokuserede på børnenes forståelse af familieformer, skilsmisse og relationer til forældre og søskende samt en generel uddybning af spørgeskemaundersøgelsens resultater. Børnene er anonymiserede og indgår i rapporten under fiktive navne.

Tidligere Børne- og Ungepaneler

Børnerådet har siden 1998 haft tilknyttet skiftende paneler af børn eller unge.

Fra 1998 til 2000 fulgte vi klasser, mens de gik i 5. og 6. klasse.

Fra 2000 til 2003 fulgte vi klasser, mens de gik i 5., 6. og 7. klasse.

Fra 2003 til 2006 fulgte vi klasser, mens de gik i 7., 8. og 9. klasse.

Fra 2006 til 2009 fulgte vi klasser, mens de gik i 5., 6. og 7. klasse.

Panelrapporterne kan bestilles eller downloades fra Børnerådets hjemmeside www.brd.dk

Kun et begrænset udvalg af undersøgelsernes datamateriale gengives i tabelform eller refereres i rapporter. Data- og tabeloplysninger kan fås ved henvendelse til Børnerådets sekretariat.

Børnerådet

Vesterbrogade 35A

1620 København V

Telefon: 3378 3300

E-mail: brd@brd.dk

www.brd.dk